

»BRITOF JE KRASEN, BOLJ PODOBEN PARKU KAKOR POKOPALIŠČU.«

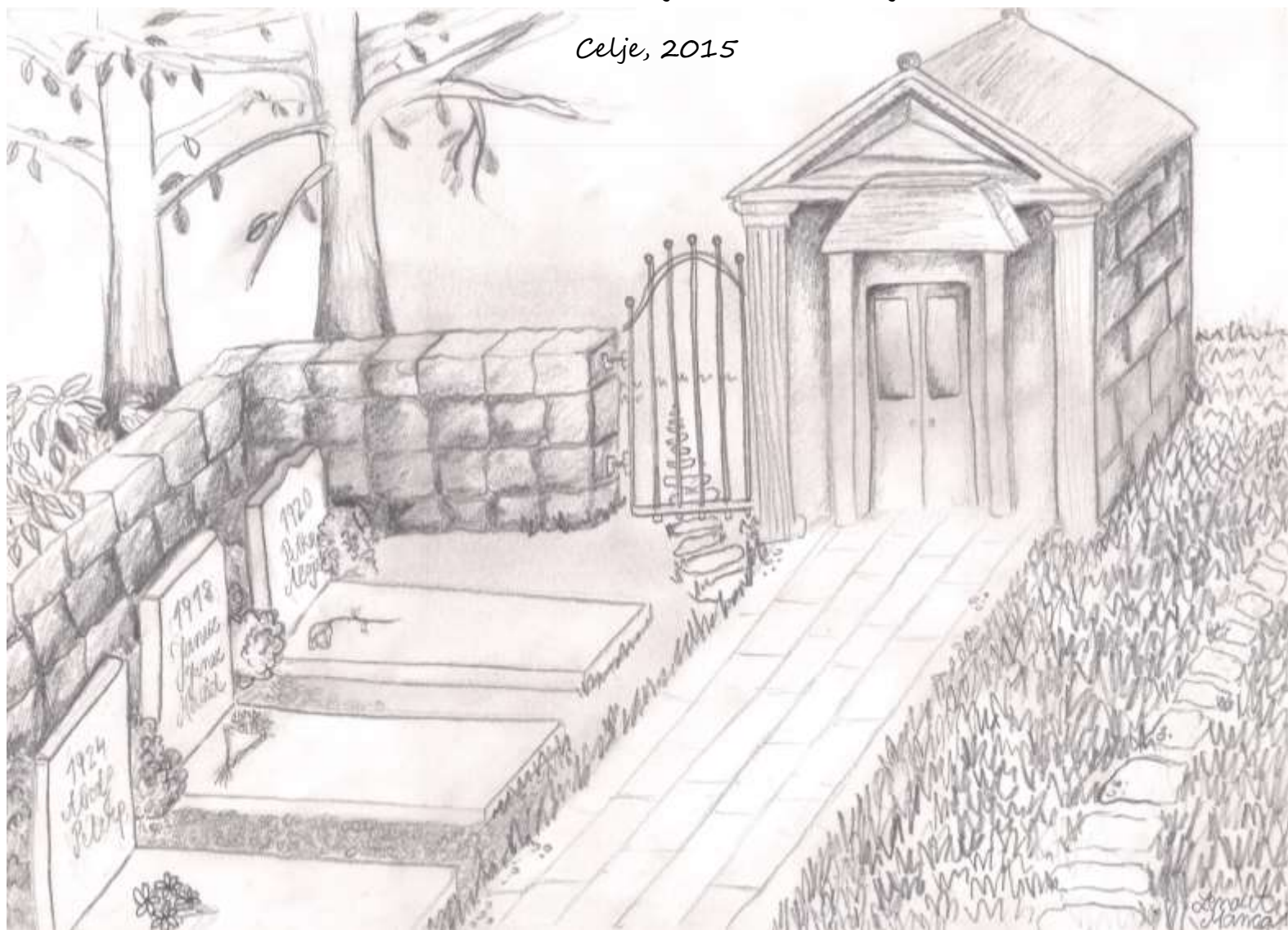
(iz popisa pokopališč lavantinske škofije 1916)

Avtor: Urh Ferlež

Mentorja: Vesna Milojević, Marko Moškotevc

Mestna občina Celje, Mladi za Celje

Celje, 2015

»BRITOF JE KRASEN, BOLJ PODOBEN PARKU KAKOR POKOPALIŠČU.«

(iz popisa pokopališč lavantinske škofije 1916)

O celjskem mestnem pokopališču

RAZISKOVALNA NALOGA

UMETNOSTNA ZGODOVINA

Avtor: Urh Ferlež

Mentorja: Marko Moškotevc, Vesna Milojević

Celje, 2015

»Il y a, au cimetière du Père-Lachaise, aux environs de la fosse commune, loin du quartier élégant de cette ville des sépulcres, loin de tous ces tombeaux de fantaisie qui étalent en présence de l'éternité les hideuses modes de la mort, dans un angle désert, le long d'un vieux mur, sous un grand if auquel grimpent les liserons, parmi les chiendents et les mousses, une pierre. Cette pierre n'est pas plus exempte que les

autres des lèpres du temps, de la moisissure, du lichen, et des fientes d'oiseaux. L'eau la verdit, l'air la noircit. Elle n'est voisine d'aucun sentier, et l'on n'aime pas aller de ce côté-là, parce que l'herbe est haute et qu'on a tout de suite les pieds mouillés. Quand il y a un peu de soleil, les lézards y viennent. Il y a, tout autour, un frémissement de folles avoines. Au printemps, les fauvettes chantent dans l'arbre.

Cette pierre est toute nue. On n'a songé en la taillant qu'au nécessaire de la tombe, et l'on n'a pris d'autre soin que de faire cette pierre assez longue et assez étroite pour couvrir un homme.

On n'y lit aucun nom.

Seulement, voilà de cela bien des années déjà, une main y a écrit au crayon ces quatre vers qui sont devenus peu à peu illisibles sous la pluie et la poussière, et qui probablement sont aujourd'hui effacés:

Il dort. Quoique le sort fût pour lui bien étrange,
Il vivait. Il mourut quand il n'eut plus son ange ;
La chose simplement d'elle-même arriva,
Comme la nuit se fait lorsque le jour s'en va.»

(Victor Hugo, *Les Misérables*, 1862, La Bibliothèque électronique du Québec, Cinquième partie pages 570 et 571)

»Na pokopališču Père-Lanchaise, blizu skupnega grobišča, daleč od elegantnega dela mesta grobov, daleč od vseh grobnic domišljije, ki razkazujejo večnosti grde šege smrti, v zapuščenem kotičku ob starem obzidju, pod visoko tiso, po kateri se vzpenja slak med pirjevico in mahovjem, stoji kamen. Ta kamen ni nič manj kot drugi podvržen nezgodam vremena, plesni, lišajem in ptičjemu govnu. Voda ga zeleni, zrak ga temni. V bližini ni nobene stezice, nihče ne mara hoditi tja, kjer je trava visoka in imaš brž mokre noge. Ko malo posije sonce, pridejo tja kuščarji. Vse naokoli trepeta divji oves. Spomladi prepevajo penice v drevesu.

Kamen je popolnoma gol. Ko so ga klesali, so mislili samo na najnujnejšo potrebo groba in niso skrbeli za drugo, kakor da bodi kamen dovolj dolg in dovolj ozek, da more pokriti človeka.

Na njem ni nobenega imena.

Le pred mnogimi leti je napisala roka s svinčnikom te štiri verze, ki so postali sčasoma nečitljivi pod dežjem in prahom in so danes verjetno popolnoma zbrisani:

Zdaj spi. Čeprav je čudna mu bila usoda.
Živel je. Umrli, ko mu krilatec odletel je;
Preprosto, da, in brez posebnega povoda,
Tako kot noč spusti se, kadar dan odšel je.»

Nesrečniki II. del, Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1969, str. 656, prevedel Silvester Škerl)

KAZALO

KAZALO	6
KAZALO SLIK	8
KAZALO GRAFOV	9
ZAHVALA	10
POVZETEK	11
I UVOD	12
II O RAZISKOVANJU	13
2.1 NAMEN NALOGE	13
2.2 HIPOTEZE	13
2.3 POTEK DELA	13
2.4 ISKANJE VIROV	14
III TEORETIČNI DEL	14
3.1 ZGODOVINA CELJSKIH POKOPALIŠČ	14
3.2 ZGODOVINA MESTNEGA POKOPALIŠČA	16
3.3 UMETNOST NAGROBNIKA SKOZI ČAS	20
3.4 AVTORJI NAGROBNIKOV	22
3.4.1 DELAVNICA KULLICH	22
3.4.2 IVO SPINČIČ	24
3.4.3 DELAVNICA WEBER	24
3.4.5 DELAVNICA GOLOGRANC	25
3.4.6 DELAVNICA GREIN GRAZ	25
3.5 SLOGI NAGROBNIKOV	26
3.5.1 NEOKLASICIZEM	26
3.5.2 HISTORIZEM	26

3.5.3 SECESIJA	27
IV PRAKTIČNI DEL.....	28
4.1 PROBLEMATIKA PREUČEVANJA POKOPALIŠČ.....	28
4.2 NAGROBNIKI PO TIPIH	30
4.3 OPISI POMEMBNEJŠIH NAGROBNIKOV	34
4.3.1 PFAJFAR	34
4.3.2 RAKUSCH	35
4.3.3 PAVČNIK	36
4.3.4 STERMECKI	36
4.3.5 ARKADE	37
4.3.6 DRUGI NAGROBNIKI	38
4.4 NAGROBNIKI PO SLOGIH.....	49
4.5 KIPARSKI OKRAS NAGROBNIKOV	51
4.5.1 OKRAS Z MOTIVI ŽALOVANJA.....	51
4.5.2 OKRAS Z VERSKIMI MOTIVI	52
4.5.3 PREOSTALI OKRASI	53
4.6 STOLETNA ZGODOVINA POKOPA	53
4.7 RAZLAGA MANJ ZNANIH POJMOV	56
4.8 ANKETA	57
V PRILOGE	64
VI ZAKLJUČEK	69
VII LITERATURA IN VIRI	70
LITERATURA:	70
ELEKTRONSKI VIRI:	71
ARHIVSKO GRADIVO:.....	71

KAZALO SLIK

Slika 1: Nagrobniki, vzdani na cerkev sv. Danijela	14
Slika 2: Pokopališče na Golovcu, kot ga je ovekovečil Josip Pelikan na dan vseh svetih leta 1931	15
Slika 3: Poskus prikaza širjenja pokopališča od ustanovitve do danes.....	16
Slika 4: Na fotografiji iz leta 1917 je vidna tedanja podoba pokopališča, v ospredju (majhna drevesa) je tedanje vojaško pokopališče.	17
Slika 5: Staro vojaško pokopališče v tridesetih letih	18
Slika 6: Novo vojaško pokopališče	18
Slika 7: Staro vojaško pokopališče	18
Slika 8: Fotografija iz tridesetih let prejšnjega stoletja prikazuje tedanje stanje na pokopališču.	19
Slika 9: Prednja fasada vežice ob izgradnji	19
Slika 10: Mrliška vežica danes.....	19
Slika 11: Rimski nagrobnik na cerkvi sv. Maksimilijana v Celju.....	20
Slika 12: Gotski nagrobnik Suzane Hohenwarter na cerkvi sv. Danijela v Celju, 15. stol.	20
Slika 13: Baročni nagrobnik Bernarda Maruissicza v cerkvi sv. Danijela v Celju, začetek 17. stol.	20
Slika 14: Razkošen baročni nagrobnik družine Wintersheimb na cerkvi sv. Danijela v Celju se ponaša z dolgim napisom v štirih jezikih, 17. stol.	20
Slika 15: Stran iz Rakuschevega kataloga litoželeznih križev	21
Slika 16: Historični nagrobnik družine Baumbach s kipom žalujočega angela na cerkvi sv. Maksimilijana v Celju, konec 19. stol.	21
Slika 17: Klasicistična stela Vatroslava Oblaka na golovškem pokopališču. Avtor je znan ljubljanski kamnosek Toman, avtor reliefa pa Berneker, konec 19. stol.	21
Slika 18: Kullichov podpis na grobu družine Stiger	22
Slika 19: Oglas delavnice v nemškem časopisu	23
Slika 20: Oglas v slovenskem časopisu.	23
Slika 21: Osmrtnici Franca Kullicha	23
Slika 22: Detajl z grobnice družine Stermecki ob njenem nastanku	24
Slika 23: Gologrančev načrt grobnice družine Strupi	25
Slika 24: Nagrobnik brez lastnika, vidni so ostanki napisa prejšnjih lastnikov	29
Slika 25: Nagrobnik družine Jelen	30
Slika 26: Edikula družine Posavec	30
Slika 27: Edikula družine Kirbiš	30
Slika 28: Edikula družine Ivanšek-Schenk	30
Slika 29: Stara fotografija nagrobnika Radakovits	31
Slika 30: Nagrobnik družine Mlakar	31
Slika 31: Nagrobnik družine Krobat-Kosec	31
Slika 32: Nagrobnik družine Marn	31
Slika 33: Stela Stiger, kjer je pokopan tudi nekdanji župan	32
Slika 34: Stela s secesijskimi elementi družine Makesch.....	32
Slika 35: Steber družine Bač.....	32
Slika 36: Nagrobnik družine Orel.....	32
Slika 37: Nagrobnik družine Hladin	32
Slika 38: Grobnica družine Stermecki.....	33

Slika 39: Grobnica družine Rožič leta 1932.....	33
Slika 40: Zunanost Pfajfarjeve grobnice	34
Slika 41: Notranost Pfajfarjeve grobnice	34
Slika 42: Grobnica Rakusch leta 1932.....	35
Slika 43: Grobnica Rakusch danes	35
Slika 44: Pogled iz notranjosti grobnice Rakusch	35
Slika 45: Fotografija grobnice Pavčnik.....	36
Slika 46: Gologrančev kolorirani načrt za grobnico Pavčnik	36
Slika 47: Načrt za arkade iz leta 1895.....	37
Slika 48: Današnji izgled arkad.....	37
Slika 49: Neorenesančni nagrobnik Simonilchec	49
Slika 50: Prvotni izgled neogotskega nagrobnika Bračko	49
Slika 51: Historični nagrobnik Kač	49
Slika 52: Secesijski nagrobnik družine Teppey.....	50
Slika 53: Kip na grobu družine Železnikar	51
Slika 54: Grob družine Šeliga	51
Slika 55: Relief na nagrobniku družine Trstenjak.....	52
Slika 56: Nagrobnik družine Zidanšek s pietà v tridesetih letih.	52
Slika 57: Vaza na grobu družine Posavec.....	53
Slika 58: Načrt pokopališča, priložen pogodbi iz 1917	66

KAZALO GRAFOV

Graf 1: Starost anketiranih.....	57
Graf 2: Starost pokopališča	58
Graf 3: Prejšnje lokacije pokopališč.....	59
Graf 4: Vzrok delitvi pokopališč.....	60
Graf 5: Povezava med pokopališči in arhitekturo.....	61
Graf 6: Slog nagrobnika na fotografiji.....	62
Graf 7: Namembnost vojaškega pokopališča.....	63

ZAHVALA

Najprej se zahvaljujem mentorjema, Marku Moškotevcu in Vesni Milojević, da sta mi ves čas stala ob strani in mi nudila pomoč, ko se je kaj zataknilo.

Zahvaljujem se gospe Anki Aškerc, da mi je posodila svoje bogato znanje umetnostne zgodovine, gospe Mariji Počivavšek iz Muzeja novejšje zgodovine Celje, uslužbencem Domoznanskega oddelka Osrednje knjižnice Celje in Zgodovinskega arhiva Celje za prijazno pomoč pri iskanju arhivskega gradiva in literature.

Za jezikovno pravilnost raziskovalne naloge je poskrbel Nejc Robida.

Najlepša hvala Neži Napret, da je zame žrtvovala dva petkova popoldneva na pokopališču, s fotoaparatom v roki.

Iz srca hvala Mancu Lenart, da je narisala risbo na naslovnici in tako polepšala raziskovalno nalogo.

Hvala tudi vsem, ki ste sodelovali v anketi ali kako drugače pomagali pri nastajanju naloge.

Brez vas naloga ne bi bila takšna, kot je.

Urh Ferlež

POVZETEK

V raziskovalni nalogi sem raziskal celjsko mestno pokopališče, s katerim se v preteklosti ni še nihče poglobljeno ukvarjal. V teoretičnem delu sem orisal zgodovino celjskih pokopališč in podrobneje predstavil zgodovino celjskega mestnega pokopališča. Mestna občina Celje ga je ustanovila leta 1879 v predmestju takratnega Celja, pozneje pa se je pokopališče zaradi prostorske stiske še večkrat širilo. Na njem so bili pokopani predvsem Celjani nemške narodnosti, zato so ga imenovali tudi Nemško pokopališče. Med 1. in 2. svetovno vojno je nastalo še vojaško pokopališče, ki je bilo obnovljeno leta 2006. V nalogi sem prikazal razvoj umetnosti nagrobnikov skozi čas in sloge, v katerih so ustvarjeni nagrobniki na mestnem pokopališču, to so: neoklasicizem, historizem in secesija.

V praktičnem delu sem raziskoval nagrobnike mestnega pokopališča, ki so nastali pred 2. svetovno vojno. Poiskal sem primere raznih tipov nagrobnikov, to so: mavzolej, edikula, kamniti križ, nagrobnik v obliki skale, neoklasicistične oblike (stela, obelisk) in plošče s kiparskim okrasom. Nato sem ugotavljal, kakšni umetnostnozgodovinski slogi se pojavljajo na nagrobnikih, in ugotovil, da se na večini prepleta več slogov, obstaja pa tudi nekaj čistih primerkov neogotike, neorenesanse in secesije. Potem sem se poglobil v ugotavljanje avtorstva izbranih nagrobnikov (pri večini mi je uspelo). S pomočjo starih časopisov sem napisal sestavek o celjski kamnoseški delavnici Kullich, ki je ustvarila daleč največje število ohranjenih nagrobnikov na pokopališču in razen nekaj omemb še ni bila obdelana, sledijo pa ji krajši opisi drugih avtorjev nagrobnikov. Naloga se nadaljuje s popisom raznolikega kiparskega okrasa nagrobnikov. Sklep praktičnega gradiva predstavljajo opisi izbranih nagrobnikov, najpomembnejši pripadajo družinam Pfajfar, Rakusch, Pavčnik in Stermecki. Kot zanimivost sem dodal še poglavje o tem, kako je izgledal in koliko je stal pogreb bogatejšega in povprečnega meščana.

V okviru naloge sem izvedel tudi anketo, ki je s pomočjo vprašalnika predvsem preverjala znanje anketirancev o mestnem pokopališču. V anketi sem postavil tudi pet hipotez, tri so se izkazale za pravilne, dve pa za napačni.

I UVOD

Vsak človek se mora nekega dne posloviti od svojega telesa in vsak mora biti deležen spoštljivega slovesa. Prav zato so pokopališča že od nekdaj del človekove kulture. Mesta grobov so stičišča dveh pogosto vzporednih poti. Tam so poslednja počivališča velikih in malih ljudi, ki so pustili svoj kamenček v mozaiku zgodovine. Ljudje smo taki, da vse spremenimo in opremimo z umetnostjo. Ljudje niti ob smrti niso mogli brez nje. Mnogi so si želeli, da bi njihovo telo počivalo pod lepim umetniškim izdelkom, tako so po drugi strani pokopališča prave kamnite galerije in tako del preučevanja umetnostne zgodovine. Zdi se mi, da se ljudje, ko se spominjajo svojih dragih in obiščejo pokopališče, ne zavedajo, da so na prostoru z zanimivo zgodovino in da so obdani z mnogimi umetniškimi spomeniki.

Mestno pokopališče v Celju ima prav posebno zgodbo. Morda res nima velikih razkošnih grobnic, kot jih imajo nekatera pokopališča v evropskih mestih, vendar je vseeno vredno raziskovanja. Z raziskovalno nalogo želim raziskati to pogosto prezrto pokopališče in razširiti njegovo zgodbo med ljudi.

II O RAZISKOVANJU

2.1 NAMEN NALOGE

Namen raziskovalne naloge je bil raziskati mestno pokopališče v Celju. To zajema raziskovanje njegove zgodovine, predstavitev nekaterih umetnostnozgodovinsko pomembnejših nagrobnikov, njihovih avtorjev in analizo njegovega poznavanja med ljudmi.

2.2 HIPOTEZE

Pred izvedbo ankete sem si postavil pet hipotez, ki sem jih po analizi ankete potrdil ali pa ovrgel. Nanašale so se na anketo.

Postavil sem si naslednje hipoteze:

1. **Večina anketirancev ve, koliko let je staro mestno pokopališče v Celju.**
Večina ljudi po mojem mnenju ve, kdaj so se pokopališča preselila na obrobja mest, zato bodo zapisali približno pravo starost.
2. **Večina anketirancev meni, da obstaja povezava med pokopališči in arhitekturo.**
Mislim, da večina ljudi pokopališče poleg počivališča naših prednikov dojema tudi kot arhitekturni spomenik.
3. **Večina anketirancev ne zna določiti prejšnjih lokacij pokopališča.**
Menim, da večina ljudi ne pozna dovolj dobro zgodovine Celja, da bi znali določiti prejšnje lokacije pokopališča.
4. **Večina anketirancev zna pravilno določiti slog nagrobnika na fotografiji.**
Nagrobnik ima zelo prepoznavne poteze neogotskega sloga, zato anketiranci z določanjem ne bi smeli imeti preveč težav.
5. **Večina anketirancev ne ve, kateri vojaki so pokopani na vojaškem pokopališču.**
Verjetno večina anketirancev ne ve za celjsko vojaško pokopališče in bodo obkrožili napačen odgovor.

2.3 POTEK DELA

Delo se je začelo septembra 2014, ko sem dobil idejo za raziskovalno nalogo o celjskem mestnem pokopališču, s katerim se do zdaj ni še nihče poglobljeno ukvarjal. Najprej smo z mentorjema naredili načrt, v katerem smo približno določili, kaj želimo raziskati. Nato smo postavili hipoteze. Nadaljevali smo z iskanjem virov v institucijah in pri posameznikih, ki so poklicno ali kako drugače povezani s pokopališčem. Potem sem se lotil zapisa teoretičnega dela. V njem je zajeta kratka zgodovina nekdanjih celjskih pokopališč in sedanjega mestnega pokopališča. Predstavil sem tudi, kako se je v času spreminjala umetnost nagrobnika in nekaj značilnosti umetnostnih slogov, ki se pojavljajo na nagrobnikih celjskega pokopališča. V praktičnem delu sem odšel na teren in pregledal nagrobne pokopališča. Omejil sem se na stari del pokopališča, torej na nagrobne, ki so nastali pred 2. svetovno vojno. Predstavil nekaj nagrobnikov s pokopališča, ugotavljal, kakšni tipi in slogi nagrobnikov se pojavljajo, kateri kamnoseki so klesali nagrobne, kakšen je kiparski okras, in raziskal, kako se je v sto letih spremenil način pokopa. Nato sem izvedel anketo, ki je preverjala znanje o pokopališču. Sledili sta analiza rezultatov ankete in njihova predstavitev s pomočjo grafiknov. Na koncu sem potrdil ali ovrgel postavljene hipoteze.

2.4 ISKANJE VIROV

Dosledno sem se lotil iskanja virov, ki govorijo o celjskem mestnem pokopališču. Podatke sem dobil na Domoznanskem oddelku Osrednje knjižnice Celje, v Zgodovinskem arhivu Celje in v Muzeju novejšje zgodovine Celje. Ko sem raziskoval kamnoseke, avtorje nagrobnikov, sem pregledoval stare celjske časopise, kot so nemški *Deutsche Wacht*, *Cillier Zeitung*, *Marburger Zeitung* in slovenski *Domovina*, *Nova doba*, *Jugoslavija*. Nekaj informacij sem dobil tudi na podjetju Veking. Vsi uporabljeni viri in literatura so navedeni na koncu raziskovalne naloge.

III TEORETIČNI DEL

3.1 ZGODOVINA CELJSKIH POKOPALIŠČ

Verjetno ni mesta v zgodovini, ki ne bi imelo svojega pokopališča. Celje ni bilo nobena izjema, v najzgodnejši dobi srednjeveškega mesta se je pokopališče razprostiralo okrog cerkve sv. Danijela. Nanj še vedno spominjajo nagrobniki, vzdani na cerkev. Za vse povezano s smrtjo je takrat skrbela cerkev. V dobi grofov Celjskih je bilo pokopališče tudi okrog cerkve sv. Duha, uničeno je bilo leta 1962, ko se je cerkev morala umakniti hotelu Celeia.¹

Slika 1: Nagrobniki, vzdani na cerkev sv. Danijela (Foto: Urh Ferlež)

Leta 1784 je cesar Jožef II. ukazal, da se morajo pokopališča iz higienskih razlogov in strahu pred boleznimi prestaviti zunaj naselij. Prav tako so pristojnosti do pokopa postopoma prehajale iz cerkve na občino. V Celju se je to zgodilo leto pozneje, novo je bilo postavljeno okrog cerkve sv. Maksimilijana, tudi nanj še vedno spominjajo mnogi nagrobniki, vzdani v zidove cerkve.²

Knežje mesto so že od nekdaj pestile poplave. Posebej hudo je bilo ob koncu 19. stoletja, ko so bile hude povodnji skoraj vsako leto. Vsakič je bilo poplavljen tudi pokopališče, za osuševanje je bilo treba kopati jarke, to pa je dvignilo stroške pogrebov. Za zaščito mesta je mestni svet sprejel načrt regulacije in sklep, da se pokopališče prestavi iz centra na območje, tedaj imenovano Čret. Tako so začeli leta 1880 umrle

¹ Orožen, 1973, str. 38.

² Počivavšek, 1996, str. 117.

Celjane pokopavati na današnjem mestnem pokopališču. Novega pokopališča se je prijelo ime Nemško pokopališče,³ približno ob istem času so v celjski okoliški občini, kjer je živela večina Slovencev, naredili svoje pokopališče na Golovcu, t. i. Slovensko pokopališče. Tako so bili celjski Slovenci večinoma pokopani na Golovcu, Nemci pa na sedanjem mestnem pokopališču. Mestna občina je na Spodnji Hudinji ustanovila še eno pokopališče, kjer so bili pokopani predvsem posamezniki, ki so umrli v bolnici. Imenovali so ga bolniško ali pokopališče v Črnem lesu.⁴

Slika 2: Pokopališče na Golovcu, kot ga je ovekovečil Josip Pelikan na dan vseh svetih leta 1931 (Vir: Arhiv MNZC)

Po 2. svetovni vojni so prenehali s pokopavanjem na pokopališču na Golovcu, danes je v precej klavrnem stanju, je žrtev vandalizma in propadanja. Že vrsto let se pojavljajo predlogi za njegovo ureditev, vendar se do danes ni še nič zgodilo. Prav žalostno je videti, kako propadajo grobovi velikih Slovencev in Celjanov, kot so npr. Ivan Dečko, Ferdinand Golgranc in Vatroslav Oblak. Ukinjeno je bilo tudi bolniško pokopališče, na njegovi nekdanji lokaciji danes stojijo stanovanjski bloki. Mestno pokopališče se uporablja še danes.

³ Naprej ga imenujem celjsko mestno pokopališče.

⁴ Orožen, 1957, str. 14.

3.2 ZGODOVINA MESTNEGA POKOPALIŠČA

Pokopališče je bilo ustanovljeno konec 19. stoletja. 27. februarja 1878 je občina z lastnikoma Uršulo in Francem Jezernikom podpisala pogodbo o odkupu zemljišča, ta najstarejši del pokopališča je danes okrog vežice (glej načrt). Otvoritev pokopališča je bila 30. julija 1879, takrat je bilo tudi cerkveno blagoslovljeno.⁵ Pokopališče je kmalu postalo premajhno, zato je občina pokupila okoliška zemljišča. Na zahod so ga razširili leta 1891 na zemljišče Jožefine Ot, na vzhod pa 1893, ko je občina kupila zemljišče Antona Zupanca. Leta 1904 se je pokopališče širilo na sever, ko je občina kupila zemljišče še od nekega posestnika Logarja.⁶ Do današnjih dni se je pokopališče še večkrat širilo na okoliška zemljišča, tako je tudi iz leta 1917 ohranjena pogodba med občino in župnijo sv. Jožefa, s katero si je občina pridobila še en travnik, kamor se je lahko širilo pokopališče. Pogodba je v nemščini, zato jo prevedeno prilagam k raziskovalni nalogi. Zanimiva je zaradi dodanega situacijskega načrta pokopališča iz leta 1917.

Slika 3: Poskus prikaza širjenja pokopališča od ustanovitve do danes (Vir prvotnega zemljevida: Veking)

Lavantinska škofija v Mariboru je leta 1916 izdala knjigo, v kateri so opisana vsa pokopališča na njenem ozemlju. Če preberemo poglavje o celjskem mestnem pokopališču, si lahko predstavljamo, kako je izgledalo pred stotimi leti. Glasi se takole: »Pokopališče je vpisano v zemljiški knjigi na ime „Friedhof“, deloma „öffentlicher Beerdigungsplatz“, deloma pa kot njive in travnik. Pokopališče, ki je last Celjske mestne občine, leži v katastralni občini Teharje in v župniji Teharski na vzvišeni planjavi imenovani Sevice ter ima tri dele, ki se vrstijo v terasah eden za drugim. Vsak del je za se ograjen z živo mejo ali z zidom. Leta 1912 je bil dostavljen nov del, ki se še pa ne rabi. Zemlja je težka ilovka, v kateri trupla počasi trohnijo in se sme še le čez 25 let prekopavati. Britof je krasen, bolj podoben parku kakor pokopališču. V srednjem

⁵ Arhivski dokument: SI_ZAC/0025: Dokument o otvoritvi pokopališča.

⁶ Orožen, 1974, str. 38.

delu je veliko dreves, vrb-žalujk in cipres. Po grobovih in vmes pa je polno raznega zelenja in najraznovrstnejših bujno se razvijajočih cvetlic. Na njem počivajo večinoma trgovci, uradniki in častniki. Nekateri so tudi plemenitega stanu. [...] Spomenikov na pokopališču je vse polno, ki se lahko prištevajo zanimivim. [...]

Nad vrati pri vhodu na pokopališče je zapisano; Hier endet Neid, Verfolgung und Klage.⁷ [...] Spomeniki in napisi na mestnem pokopališču so večinoma verskega značaja.»⁸

Slika 4: Na fotografiji iz leta 1917 je vidna tedanja podoba pokopališča, v ospredju (majhna drevesa) je tedanje vojaško pokopališče. (Foto: Arhiv Vekinga)

Za pokopališče je včasih skrbela občina. Izdelala je statut pokopališča, določala tarife in imenovala komisijo, ki naj bi skrbela za pokopališče. Občina je tudi gradila grobnice in jih dajala v najem, meščani so si lahko tudi kupili parcelo in gradili grobnice sami. Tla pod pokopališčem so ilovnata, zato je bila potrebna tudi kanalizacija, grobnice je namreč zamakalo. Leta 1907 je občina ustanovila pogrebni zavod, ki je poskrbel tudi za prevoze pokojnikov.⁹ Po 1. svetovni vojni se sistem upravljanja s pokopališčem ni bistveno spremenil, po fotografijah sodeč pa so tedaj pokopališče malo zanemarjali. Urejena so bila vojaška pokopališča, eno je bilo na mestnem, drugo, kjer so bili pokopani umrli vojni ujetniki, pa na bolniškem. Iz starih fotografij vidimo, da so bili vojaški grobovi v obliki lesenih križev s kovinskimi tablicami, ki so imele napisano ime pokojnika. Tik pred 2. svetovno vojno se je resno razmišljalo tudi o kostnici. Večino vojakov so leta 1938 prekopali v Italijo.¹⁰ Med 2. svetovno vojno so Nemci svoje vojake pokopali na desnem bregu Savinje nad parkom in na lokaciji, kjer je vojaško pokopališče še danes. V petdesetih letih je bilo zaradi pomanjkanja prostora vojaško pokopališče ukinjeno. S prekopom 1000 nemških vojaških žrtev se je leta 1990 končala reorganizacija nemških grobov na vojaškem pokopališču v Celju. Ker je bilo pokopališče nato napolnjeno in ker je bilo treba opraviti na tem pokopališču še več prekopov, je Mestna občina Celje dala na razpolago še več prostora na dveh dodatnih terasah. Druga

⁷ Slovenski prevod napisa: Tu se končajo zavist, zasledovanje in obtožbe.

⁸ Citirano: Pokopališča pri cerkvah lavantinske škofije, 1916, str. 71–73.

⁹ Orožen, 1974, str. 38 in 39.

¹⁰ Arhivski dokument: SI_ZAC/1228, 14. 11. 1952, Prošnja Pogrebnege zavoda občini za odobritev ukinitve vojaškega oddelka na pokopališču.

terasa je bila dokončana leta 2006, ureditev pa je predvidena še na tretji terasi. Na spodnji (prvi) terasi so vojaške žrtve prve svetovne vojne (1910), na drugih dveh terasah pa vojaške žrtve druge svetovne vojne (1997). Z veliko udeležbo prebivalcev je bil ta del pokopališča 26. junija 1992 tudi slovesno odprt.

Slika 5: Staro vojaško pokopališče v tridesetih letih (Vir: Arhiv MNZC)

Slika 6: Novo vojaško pokopališče (Foto: Neža Napret)

Slika 7: Staro vojaško pokopališče (Vir: Arhiv MNZC)

Slika 8: Fotografija iz tridesetih let prejšnjega stoletja prikazuje tedanje stanje na pokopališču. (Vir: Arhiv Vekinga)

Po 2. svetovni vojni je za pogrebne storitve in s tem tudi za pokopališče skrbela Komunala Celje. Leta 1949 je bilo ukinjeno bolniško, 1951 pa okoliško pokopališče na Golovcu. Seveda je zaradi tega število pogrebov na mestnem pokopališču naraslo. Pogrebni zavod je občino že leta 1952 opozarjal na premalo prostora v mrtvašnici in pomanjkanje prostora za nove grobove. Leto pozneje je bila povečana mrtvašnica in začelo se je pokopavanje na novem delu.¹¹ Po osamosvojitvi je bila pogrebna dejavnost ločena od preostalih komunalnih dejavnosti, tako je leta 1992 prešla s Komunale Celje na zasebno podjetje Veking. To podjetje še danes skrbi za pokope in pokopališče. Leta 1990 je bila zadnjič obnovljena mrliška vežica. Od leta 2004 je urejen prostor, namenjen raztrosu pepela za tiste, ki si želijo take vrste pokopa.

Slika 9: Prednja fasada vežice ob izgradnji (Vir: ZAC)

Slika 10: Mrliška vežica danes (Foto: Neža Napret)

¹¹ Arhivski dokument: SI_ZAC/1228, 2. 2. 1953, Prošnja Pogrebnega zavoda občini za odobritev sredstev za razširitev mrtvašnice in širitev pokopališča.

3.3 UMETNOST NAGROBNIKA SKOZI ČAS

Kljub temu da noben nagrobnik na celjskem pokopališču ni starejši od 120 let, se mi zdi smiselno na kratko opisati zgodovino nagrobne plastike. Na Slovensko so tradicijo nagrobnih spomenikov prvi prinesli Rimljani. Na kamnite stele ali nagrobne plošče so vklesali ime pokojnika, pogosto pa so mu dodali njegovo podobo, podobe iz narave in simbole bogov. Takšnih nagrobnikov je v Celju vse polno. Poznali so tudi razkošnejše oblike, kot so sarkofag in velike kamnite grobnice, ki jih najdemo npr. v Rimski nekropoli v Šempetru.¹²

Slika 11: Rimski nagrobnik na cerkvi sv. Maksimilijana v Celju (Foto: Urh Ferlež)

Slika 12: Gotski nagrobnik Suzane Hohenwarter na cerkvi sv. Danijela v Celju, 15. stol. (Foto: Urh Ferlež)

Slika 13: Baročni nagrobnik Bernarda Maruissicza v cerkvi sv. Danijela v Celju, začetek 17. stol. (Foto: Urh Ferlež)

Slika 14: Razkošen baročni nagrobnik družine Wintersheimb na cerkvi sv. Danijela v Celju se ponaša z dolгим napisom v štirih jezikih, 17. stol. (Foto: Urh Ferlež)

Za romantiko in gotiko je značilen predvsem nagrobnik z vklesanim križem ali grbom rodbine pokojnika. Prvi ohranjeni gotski figuralni nagrobnik je šele iz 15. stoletja, gre za ploščo Hermana II. v opatijski cerkvi v Celju. Za nagrobnike v tem času je značilno, da so imeli napis na nekakšnem okvirju okoli osrednje podobe. Od 15. stoletja dalje so si kamnite nagrobnike poleg plemičev začeli kupovati tudi meščani. V renesansi in baroku so postajali vse bogateje okrašeni, pojavljajo se bogate kompozicije grbov, simbolov smrti in vse daljših napisov z življenjepisom pokojnika, pogosto tudi citati iz svetega pisma.¹³

¹² Čopič, 1993, str. 273.

¹³ Čopič, 1993, str. 273–274.

V drugi polovici 18. stoletja se je tudi na področju nagrobnikov uveljavil klasicizem, ki je obudil antične motive. Uveljavile so se stele, piramide, stebri, obeliski itd., ki jih pogosto spremljajo reliefi in vaze. Klasicizem je na pokopališčih živel vse do konca 19. stoletja. Sredi 19. stoletja se mu je pridružil historizem, ki je črpal iz preteklih slogov. Živele so predvsem neoromanika, neogotika in neorenesansa. Ideje zanje so kamnoseki dobivali iz vzorčnih katalogov, ki so bili razširjeni po vsej Evropi. Na historične nagrobneke so pogosto postavili tudi kak žalujoči kip, navadno žensko ali angela. V modi so bile upodobitve pokojnikov v obliki reliefnih medaljonov ali doprsnih kipov. Nagrobneke so klesali kiparji, na Štajerskem večinoma Graški in Dunajski, kiparilo pa je tudi nekaj Slovencev. Najbogatejši so si v tem času gradili mavzoleje. Za revnejše pa je od 19. stoletja pa vse do 2. svetovne vojne značilen kot nagrobnik litoželezni križ, ki so ga precej masovno proizvajali. V Zgodovinskem arhivu Celje je katalog takšnih križev, ki jih je bilo moč kupiti pri celjskem železninarju Rakuschu. Okoli leta 1900 se je historizmu in klasicizmu pridružila še secesija. V obdobju med obema vojnama so ostali v veljavi vsi trije prej omenjeni slogi, najti pa je mogoče tudi nekaj modernih osamelcev. Od 2. svetovne vojne pa vse do danes je najpogostejši nagrobnik kamnita (najpogosteje marmornata) ali betonska plošča. Postavljanje dražjih in kiparsko okrašenih nagrobnikov je precej zamlrlo.¹⁴

Slika 15: Stran iz Rakuschevega kataloga litoželeznih križev (Vir: ZAC)

Slika 16: Historični nagrobnik družine Baumbach s kipom žalujočega angela na cerkvi sv. Maksimilijana v Celju, konec 19. stol. (Foto: Urh Ferlež)

Slika 17: Klasicistična stela Vatroslava Oblaka na golovškem pokopališču. Avtor je znan ljubljanski kamnosek Toman, avtor reliefa pa Berneker, konec 19. stol. (Foto: Urh Ferlež)

¹² Žitko, 1989, str. 66-89.

3.4 AVTORJI NAGROBNIKOV

Čim večjemu številu nagrobnikov na preiskovanem delu pokopališča sem skušal določiti avtorja, tj. kamnoseka ali arhitekta. Dejstvo je, da so si le najbogatejši zmogli plačati arhitekta, da si je zamislil grobnico, in potem še kamnoseka, ki jo je izvedel. Večina »povprečnih« meščanov je nagrobnik dobila v eni od mestnih kamnoseških delavnic, ki so jih izdelovale serijsko. Navadno si je stranka izbrala nagrobnik kar iz kataloga. Pri ugotavljanju avtorstva so mi bili najbolj v pomoč podpisi kamnoseških mojstrov, tako mi je uspelo odkriti tri delavnice: Kullichovo in Webrovo, ki sta delovali v Celju, in Grein iz Gradca. Arhitekta nekaterih grobnic sem določil s pomočjo ohranjenih načrtov zanje v Zgodovinskem arhivu Celje. Tako sem odkril dva načrta Konrada Gologranca. Stermeckijevo grobnico pa je zasnoval arhitekt Ivo Spinčič. Na pokopališču so verjetno tudi dela celjskih stavbenikov: Karola Jezernika, Alojza Kališnika, Rudolfa Exnerja in Franja Nerada. Njihova imena so v občinskih razpisih za gradnjo grobnic, ker pa mi ni uspelo identificirati nobenega njihovega dela, se z njimi drugače nisem ukvarjal, kot da jih omenim na tem mestu.

3.4.1 DELAVNICA KULLICH

Delavnica, ki ji je moč pripisati daleč največje število nagrobnikov, se imenuje Kullich. Kamnoseško podjetje je leta 1900 ustanovil Johann (Ivan) Kullich, izviral je iz okolice Dunajskega Novega mesta in je prej delal v nekem dunajskem kamnoseškem podjetju. Sodeloval je pri gradnji frančiškanske cerkve v Mariboru in v Olomucu na Češkem.¹⁵ Delavnica je sprva delovala v Gaberjih v bližini Rakuschevega mlina. Johann Kullich je poleg nagrobnikov iz raznih vrst kamna klesal tudi plošče za pohištvo, stopnice, portale vrat in cerkveno opremo. Podjetje je leta 1903 opremilo magistrat in sodelovalo pri obnovi Marijine cerkve. Obnavljali so tudi ceste, leta 1904 so zgradili pločnik ob Graški ulici (današnja Stanetova). Leta 1910 se je delavnica preselila v ulico Gartengasse (danes Aškerčeva). Naročil niso sprejemali le na južnem Štajerskem, temveč naj bi njihovi nagrobniki stali na pokopališčih po vsej monarhiji. V družini so bili nemčurji in zato dobro zapisani pri celjskih Nemcih in pri mestni oblasti. Časopisje omenja spor Johanna Kullicha s slovenskim kamnosekom Čamernikom, češ da mu ta spelje vse stranke slovenske narodnosti.¹⁶ Prav tako naj bi svoje delavce plačeval sramotno nizko, ko pa ga je enkrat neki delavec prosil za povišico, češ da s plačo 10 kron na uro ne more preživeti, je ostal brez službe.¹⁷ Johann Kullich je umrl 11. 12. 1927 v starosti 74 let, umrl je natanko en dan za svojo ženo Gottfriedo, umrla sta tudi enake starosti.¹⁸

Slika 18: Kullichov podpis na grobu družine Stiger (Foto: Urh Ferlež)

¹⁵ Deutsche Zeitung, 2. marec 1930, str. 4.

¹⁶ Domovina, 19. april 1904, str. 2.

¹⁷ Jugoslavija, 20. maj 1922, str. 3.

¹⁸ Nova doba, 13. december 1927, str. 2.

Slika 19: Oglas delavnice v nemškem časopisu
(Vir: Deutsche Wacht, 9. 10. 1904, str. 13)

Slika 20: Oglas v slovenskem časopisu
(Vir: Nova doba, 12. 9. 1925, str. 5)

Podjetje sta prevzela njegova sinova Johann (Ivan) in Franz (Franc). Franz je bil aktiven pri celjskih gasilcih in pri moškem pevskem zboru Liederkrantz, ukvarjal se je tudi s politiko. S svojo ženo Leopoldino, rojeno Merchar, je imel sina Hansa. Franz Kullich je umrl 7. decembra 1933, star 53 let.¹⁹ Od tu naprej zgodovina družine ni več tako jasna. Po smrti Franca Kullicha namreč iz celjskih časopisov izginijo oglasi za kamnoseško podjetje, ki so bili prej trideset let tam stalnica. Vendar je Johann Kullich ml. omenjen v časopisu iz leta, ko je opravil mojstrski izpit za cementarja.²⁰ Med nemško okupacijo časopisje omenja Hansa Kullicha, da je avtohtoni Nemec in da je po poklicu kamnosek.²¹ Hans Kullich je imel sina Walterja, ki se je poleti leta 1944 poročil s Franzisko Planins.²² Walter Kullich, in sploh kdor koli iz družine, je zadnjič omenjen le pet mesecev po svoji poroki, in sicer z besedami: »Im osten fielen für Führer und Reich der Obergefreite Walter Kullich, Sohn des Steinmetzmeisters Hans Kullich [...].«²³ Očitno je postal žrtev 2. svetovne vojne. Kaj se je zgodilo s Hansom Kullichom in njegovim očetom Johannom, ni znano.

Slika 21: Osmrtnici Franca Kullicha (Vir: Deutsche Zeitung, 14. 12. 1933, str. 4)

¹⁹ Deutsche Zeitung, 14. december 1933, str. 4.

²⁰ Nova doba, 2. oktober 1936, str. 2.

²¹ Marburger Zeitung, 18. marec 1942, str. 6.

²² Marburger Zeitung, 17./18. junij 1944, str. 11.

²³ Citirano: Marburger Zeitung, 30. november 1944, str. 4. Prevod: »Na vzhodu sta za firerja in rajh padla naddesetnik Walter Kullich, sin kamnoseka Hansa Kullicha [...].«

3.4.2 IVO SPINČIČ

Grobnico družine Stermecki je zasnoval arhitekt Ivo Spinčič. Rodil se je 10. januarja 1903 v okolici Kastva. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Gorici in Ljubljani, arhitekturo je doštudiral na Dunaju. V letih od 1927 pa do konca 2. svetovne vojne je delal kot ljubljanski mestni arhitekt, nato kot direktor Projektivnega biroja MLO, 1949–51 je bil glavni inženir pri Direkciji za vojaške gradnje v Beogradu. Pozneje je delal še kot arhitekt – scenograf in sodeloval pri nastanku mnogih slovenskih filmov. Od 1953 je imel status svobodnega umetnika kot arhitekt in oblikovalec. Umrl je 28. februarja 1985 v Ljubljani. Osnovel je več stavb v Mariboru, Ljubljani in drugje, notranjo opremo nekaterih javnih zgradb in hotelov, več spomenikov. Razstavljal je na mnogih mednarodnih arhitekturnih razstavah po Evropi. Zagovarjal je funkcionalno arhitekturo in smotrno oblikovanje ter da je treba po industriji prevzeta sredstva oblikovati, opustiti pa njihove obrtniške značilnosti. Slikarski, kiparski in arhitekturni elementi so bili zanj nedeljiva celota, kar se kaže v njegovih delih.²⁴

Slika 22: Detajl z grobnice družine Stermecki ob njenem nastanku (Vir: MNZC)

3.4.3 DELAVNICA WEBER

Na treh stelah, ki so po starosti med starejšimi na pokopališču, se pojavi podpis Weber Cilli. Prva stela nosi priimek Brečko, druga Pristovnik (najbolj leva grobnica pod arkadami), tretja pa Herzmann. Gre za izdelke celjskega gradbenika in podjetnika Jožefa Webra. Sprva je živel in deloval v Gaberjih v celjskem predmestju, leta 1881 pa je kupil hišo v Razlagovi ulici in tam uredil večjo kamnoseško delavnico. Leta 1877 je po načrtu dunajskega arhitekta Vilija Bücherja prezidal in povišal zvonik cerkve sv. Danijela in ji dal značilen neogotski videz. V letih 1889 in 1892 je na Savinjskem nabrežju po načrtih arhitekta Vladimirja Walterja postavil tri dvonadstropne hiše, dve v taki obliki stojita še danes. Umrl je leta 1896, zapustil je vdovo Ano, ki je postala lastnica delavnic. Nekaj časa je imel delavnico v najemu Vinko Čamernik, leta 1908 pa jo je prodala.²⁵

²⁴ Mušič, Marjan: Spinčič, Ivo (1903–1985), Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi597371/#slovenski-biografski-leksikon> (20. 2. 2015). Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 10. zv., Alfonz Gspan (et al.) Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1967.

²⁵ Curk, 1995, str. 247.

3.4.5 DELAVNICA GOLOGRANC

Za dva nagrobnika je mogoče zagotovo trditi, da sta delo Konrada Gologranca, to sta grobnici družine Pavčnik in Strupi. Ustanovitelj podjetja leta 1887 je bil Konradov oče, Ferdinand Gologranc, ki je bil Slovenec in vsestranski mož. Bil je arhitekt in je hkrati vodil gradnje. Zgradil je mnogo zgradb v Celju, nekaj v starem mestnem jedru, največ njegovih del pa je v Gaberjih, nekdanjem industrijskem predmestju Celja, kjer je bila tudi njegova delavnica. Njegova dela so na primer poslopje I. osnovne šole Celje, dvorana nekdanjega Sokolskega doma (danes Partizan), cerkev v Taboru in Šempetru v Savinjski dolini ter cerkev v Cirkovcah. Podjetje je prenehalo delovati leta 1948 zaradi nacionalizacije.²⁶

Slika 23: Gologrančev načrt grobnice družine Strupi (Vir: ZAC)

3.4.6 DELAVNICA GREIN GRAZ

Na pokopališču so pod arkadami dve steli družine Fanninger in grobova družin Wogg in Radakovits, ki sta povsem enaka. Vsi nosijo podpis Grein Graz. Podjetje obstaja še danes in še vedno se ukvarja s kamnoseštvom. Leta 1856 je Eduart Grein ustanovil kamnoseško delavnico, ko je umrl, je ostala v družinski lasti, konec 19. stoletja pa je že prerasla v tovarno. Njihovi kamnoseški izdelki so se prodajali po vsej Štajerski. Podjetje obstaja še danes in se še vedno ukvarja s kamnoseštvom.²⁷

²⁶ Curk, 1995, str. 245.

²⁷ <http://www.steinvongrein.at/?id=8> (21. 1. 2015).

3.5 SLOGI NAGROBNIKOV

Za lažje razumevanje umeščanja nagrobnikov v umetniške sloge moram navesti nekaj značilnosti vsakega, ki se pojavi na celjskem mestnem pokopališču. V prvem odstavku opisa so osnovni podatki o slogu, v drugem o tem, kako se je izrazil na slovenskih tleh, in v tretjem značilnosti nagrobnikov, ustvarjenih v tem slogu.

3.5.1 NEOKLASICIZEM

Neoklasicizem (tudi klasicizem) se je razvil v drugi polovici 18. stoletja ob postopnem zavračanju svobodnih in dinamičnih oblik poznega baroka, ki so jih omejili z akademskimi pravili. Zanj je tako značilna umirjenost, harmoničnost, tudi resnost. Umetnine so navadno simetrične, značilna je uporaba pravilnih geometrijskih oblik. Umetniki so našli svoj navdih v posnemanju klasične antike, prepričani so bili, da bodo, če se bodo zgledovali po starih mojstrih, ustvarili dobre umetnine. Najizrazitejši je bil v Franciji po revoluciji leta 1789 in dobi Napoleonove diktature, ki je sledila.²⁸

Na slovensko je neoklasicizem prišel s francosko zasedbo v prvih letih 19. stoletja, vendar je bilo število spomenikov razmeroma majhno. Temu je botrovala močna navezanost naše umetnosti na barok, ki sta ga prej zavrta jožefinizem in takratna huda gospodarska kriza. Prav tako se pri nas pogosto meša z barokom ali pa prehaja v bidermajer, to je meščanski slog, ki je neoklasicistične oblike poenostavljal. Na Slovenskem se je bolj uveljavil v Trstu, tržaški vpliv pa je zajel tudi druga naša obalna mesta.²⁹

Nagrobnik neoklasicističnega sloga prepoznamo po njegovi obliki. Uveljavljeni so obeliski, piramide, stebri, stele ali manjši slavloloki. Pogosto jih spremljajo figuralni reliefi, ki s svojim realističnim upodabljanjem segajo že v bidermajer, antično simboliko in ornamente. Verjetno je najpogostejši motiv genij smrti z ugaslo plamenico.³⁰

3.5.2 HISTORIZEM

Za historizem (tudi historicizem) je značilno zgledovanje po zgodovinskih slogih, njihovih značilnostih, ornamentih. Uveljavljati se je začel v drugi polovici 19. stoletja in sovпада z dobo romantike. Umetniki so sloge med seboj prepletali ali pa dosledno posnemali le en slog, temu pravimo tudi neostili. Najpogostejša sta bila neobarok in neorenesansa, v sakralni arhitekturi pa neogotika in neoromanika. Historizem se deli na tri obdobja: romantični historizem (okoli 1830–1860), zanj je značilno prepletanje vseh stilov, od grško-rimskega do renesanse ter klasicizma; strogi historizem (okoli 1850–1880), zanj je značilno dosledno posnemanje enega neostila na vsakem objektu; pozni historizem (okoli 1880–1914), ki je podoben romantičnemu, le da meša predvsem neoromaniko, neogotiko in neobarok pa tudi secesijo. V tem obdobju so v Celju zgradili moderne meščanske vile.³¹

V Celju se historizem prvič pojavi šele leta 1850 z izgradnjo stavbe na Stanetovi 18. Mesto je leta 1798 skoraj popolnoma uničil požar. Prve zgradbe, zgrajene po požaru, so bile zaradi pomanjkanja denarja izdelane dokaj preprosto, brez ornamentov, le s poudarjenim portalom in okenskimi okvirji. V drugi

²⁸ Prelovšek, 1991, str. 84.

²⁹ Prelovšek, 1991, str. 88 in 85.

³⁰ Prelovšek, 1991, str. 86, ter Čopič, 1993, str. 275.

³¹ Povh, 1972, str. 88–90 in 112, 113.

polovici stoletja se je razmahnil pravi historizem. Skoraj vsi arhitekti, ki so na Slovenskem in po Celju gradili stavbe, so prihajali iz Avstrije. Zgledovali so se po takratnem historizmu na Dunaju in v Gradcu.³²

Historični nagrobnik tako najlažje spoznamo tako, da na njem poiščemo elemente prejšnjih slogov. Neogotski nagrobnik prepoznamo po značilnih zašiljenih oblikah in krogovičevju, neorenesančnega po njegovih elementih, povzetih iz antične arhitekture (stebri, trikotna čela ipd.), neoromanskega po ozkih in dolgih ter na vrhu polkrožnih vzorcih in značilnih stebričih, neobaročnega pa po navideznem razkošju. Pogosto lahko na enem nagrobniku najdemo tudi elemente več historičnih slogov.

3.5.3 SECESIJA

Secesija se je pojavila ob koncu 19. stoletja kot protitež tedaj uveljavljenemu historizmu. Povod za novi slog je bil popolni akademizem v umetnosti, ki ni dopuščal nobenih novih idej.

Svoj višek je secesija doživljala v letih na prehodu iz 19. v 20. stoletje in se končala z začetkom 1. svetovne vojne. Na Slovenskem je secesija nekoliko zamujala, saj najdemo zadnje primere še v tridesetih letih. Med najpomembnejša žarišča secesije se uvršča Dunaj, tedaj prestolnica Avstro-Ogrske. Za širjenje novega sloga po mestu in monarhiji je v veliki meri zaslužen Otto Wagner, ki je v letih 1894–1911 vodil arhitekturni oddelek dunajske Akademije za likovno umetnost. Secesijski umetniki so bili v nenehnem iskanju nečesa novega, motive so pogosto našli v umetnosti neevropskih kultur (predvsem japonski) in v naravnih oblikah, ki so jih črpali celo iz knjig o botaniki, geologiji in zoologiji. Takrat so začeli uporabljati nove materiale, za katere je zaslužna predvsem industrijska revolucija, šlo pa je za železo, jeklo, keramične ploščice, poceni steklo itd.³³

Dve leti pred koncem 19. stoletja se je secesija prvič pojavila na Slovenskem, in sicer v Ljubljani. V Celju in sploh v celotni Štajerski je secesijskih del malo. Razlog za to je verjetno ta, da so bili v deželni prestolnici, Gradcu, historični slogi močno zakoreninjeni, po metropoli pa so se bolj ali manj zgledovala vsa druga deželna mesta.³⁴

Secesijski nagrobnik najlažje prepoznamo po njegovih ornamentih. Razdelimo jih lahko v dve skupini: naravno, ki na nagrobnikih prevladuje in jo zastopajo stilizirani deli rastlin, živali, nebesnih teles, človeške maske, in geometrijsko, kamor spadajo različne posamezne, vzporedne ali prekrizane črte, krivulje, vozli, razni geometrijski liki in telesa. V uporabi je bila celo posebna t. i. secesijska pisava, ki se pojavlja na epitafih. Pogosto nagrobnike spremlja ograja v istem slogu. Za secesijo je sicer značilna tudi dinamična razporeditev, vendar na nagrobnikih mestnega pokopališča tega ni opaziti. Obdobje secesije se je najbolj izražalo v arhitekturni umetnosti in oblikovanju, a tudi slikarstvo in kiparstvo sta znotraj celostnih umetnin tega krasilnega sloga našla svoje mesto. Secesija je kiparstvu dala tisto svojo značilno valovito linijo, ki se ujema z nežnostjo in eleganco figur. Takšno liričnost najdemo tudi na kakšnem izmed obravnavanih nagrobnikov in ki nas še posebej zaradi teh lastnosti spomni na človekovo predstavo o lahkotnem in neslišnem odmikanju in prehajanju v onostranstvo. Človeški liki na njih so praviloma nežno povezani, razumejo se brez odvečnih gibov in ritem linij, ki jih sestavljajo, je valovit.

³² Primc, 1997, str. 7.

³³ Pirkovič, 1997, str. 13, 14 in 17, 18.

³⁴ Primc, 1997, str. 8, 9.

IV PRAKTIČNI DEL

V praktičnem delu sem se lotil raziskovanja nagrobnikov na pokopališču. Razdelil sem jih po tipih in po slogu. Po pregledu nagrobnikov sem jih izbral nekaj, ki si po mojem mnenju zaslužijo podrobnejše obravnave, in so podrobneje opisani. Izbor zajema tiste, ki izstopajo kot umetniška dela, in take, da lahko z njimi pokažem pestrost, ki jih kažejo nagrobniiki od konca 19. stoletja do 2. svetovne vojne.

4.1 PROBLEMATIKA PREUČEVANJA POKOPALIŠČ

Ko človek umre in je njegovo telo pokopano, se ga živi spominjajo, ga obiskujejo in urejajo njegov grob. Ko pa umrejo še tisti, ki so ga poznali, največkrat umre tudi spomin nanj in s tem povod za urejanje njegovega groba. Nagrobniiki (stoječi kot spomeniki na prostem) so pri naravi v nemilosti. Dež, veter in leta sčasoma marsikaterega uničijo, včasih še napis na njem in s tem poslednji spomin na pokojnika. Na pokopališčih se redno pojavlja težava s pomanjkanjem prostora. Stari deli pokopališč so bili pogosto prekopani in namenjeni novim grobovom, s tem so v preteklosti uničili marsikateri pomemben nagrobniik. Kot sem že omenjal pri zgodovini pokopališča, so grobnice na pokopališču lahko gradili posamezniki, pogosto pa jih je kot upravitelj pokopališča gradila celjska mestna občina. V arhivu je mogoče najti mnogo pogodb med občino in celjskimi kamnoseki, ki so zanjo gradili, občina pa je dala potem te grobnice v najem. Pogodbam so priloženi načrti grobnic, ki omogočajo prepoznavanje grobnice v naravi, njenega avtorja in datacije, ne pa tudi prvotnega lastnika. To so tudi razlogi za raznovrstnost podatkov pri vsakem posameznem nagrobniiku v raziskovalni nalogi, nekje se je dalo odkriti več, nekje manj. Tudi danes lastniki večine grobov na pokopališču niso posamezniki oziroma družine, temveč upravitelji pokopališč, ti jih lahko proti plačilu vzamejo le v najem. Upravitelj celjskega mestnega pokopališča je podjetje Veking. Če pokojni ostane brez sorodnikov oziroma drugih, ki bi bili pripravljeni kriti najemnino, ponudi podjetje grob drugim. Pri tem se seveda uniči nagrobni napis starega najemnika in se sčasoma nadomesti z napisom novega. Tako so bili izbrisani tudi napisi velikih Celjanov, pokopanih na mestnem pokopališču, in le z raziskovanjem lahko ugotovimo, kje so pravzaprav pokopani. Branje napisov prav tako močno oteži datacijo nastanka grobnic. S primerjanjem starih fotografij grobov in njihovih načrtov mi je uspelo odkriti prvotne lastnike nekaterih grobnic, ki jih omenjam v raziskovalni nalogi. Predstavljeni so v tabeli.

PRVOTNI LASTNIK	DANAŠNJI LASTNIK
družina Sima	družina Pavčnik
družina Voschnagg (Vošnjak)	družina Pfajfar
družina Hummer	družina Trstenjak
družina Zany	družina Šeliga
družina Rosemberg-Poljanec	družina Posavec
družina Gsund	družina Bračko
družina Straus	družina Pristovnik

Slika 24: Nagrobnik brez lastnika in vidni ostanki napisa prejšnjih lastnikov (Foto: Neža Napret)

4.2 NAGROBNIKI PO TIPIH

Nagrobniki celjskega mestnega pokopališča so vseh barv in oblik. Kot najrazkošnejšo obliko bi izpostavil mavzoleje oziroma baldahine, če predpostavimo, da je mavzolej zaprta zgradba s štirimi stenami. Kot »pravi« mavzolej lahko pojmujeemo počivališče družine Pfajfar. V to skupino nagrobnikov pa umestimo še grob družin Rakusch, Pavčnik ter Jelen.

Slika 25: Nagrobnik družine Jelen (Foto: Neža Napret)

Naslednji tip, ki se pojavi, je edikula. Gre za nekakšno nišo, ki jo uokvirjajo stebri, na vrhu pa jo zaključuje arhitrav in pogosto trikotni zaključek. V niši je poleg epitafa pogosto mogoče najti tudi kip ali relief. Ta oblika je na pokopališču pogostejša od prejšnjih dveh, zato omenjam le nekatere primere, ki se mi zdijo pomembni. To se edikule družin Kirbiš, Ivanšek-Schenk, Posavec, Simonilchec, Teppey, Černigoj, Strupi in Trstenjak.

Slika 26: Edikula družine Posavec – leva slika (Foto: Neža Napret)

Slika 27: Edikula družine Kirbiš – srednja slika (Foto: Neža Napret)

Slika 28: Edikula družine Ivanšek/Schenk (Foto: Neža Napret)

Pogosta oblika je tudi kamniti križ. Kot simbol smrti se je pojavil v času romantike in še danes stoji na pokopališčih. Včasih je oblikovan tako, da posnema obliko lesa. Kot primer naj navedem nagrobnika družin Wogg in Radakovits, ki stojita pod arkadami, omenjenimi v nadaljnjem besedilu, in »leseni« križ družine Mlakar.

Slika 29: Stara fotografija nagrobnika Radakovits (Vir: Arhiv MNZC)

Slika 30: Nagrobnik družine Mlakar (Foto: Neža Napret)

V posebno skupino se mi je zdelo smiselno umestiti nagrobnike v obliki skale. Primera teh nagrobnikov, ki sicer delujeta dokaj grobo, sta v najemu družin Kroat-Kosec in Marn. Zadnjega dopolnjuje kip Jezusa s križem na rami.

Slika 31: Nagrobnik družine Kroat-Kosec (Foto: Neža Napret)

Slika 32: Nagrobnik družine Marn (Foto: Neža Napret)

Klasifikacijo nagrobnikov po tipih nadaljujem z dvema velikima skupinama, prva zajema klasicistične oblike. Pojavljajo se stele in nekaj stebrov. Stele so pokončne kamnite oblike, ki so jih na grobove postavljali že antični Grki. Veliko je visokih stel iz črnega kamna, s trikotnim zaključkom na vrhu in strogega videza. Pomembnejše so:

- stele družin Pallos, Stiger in Fanninger;
- sledijo stele z mehkejšimi secesijskimi potezami – Makesch, Krell;
- in neogotske stele – Bračko, Kač in Močivnik-Kraupner.

Primeri stebrov sta nagrobnik s priimkom Koželj s kipom angela in nagrobnik Bač s posodo.

Slika 33: Stela Stiger, kjer je pokopan tudi nekdanji župan
(Foto: Neža Napret)

Slika 34: Stela s secesijskimi elementi družine Makesch
(Foto: Neža Napret)

Slika 35: Steber družine Bač
(Foto: Neža Napret)

Druga najštevilčnejša skupina so plošče. Pojavljale so se v vseh obdobjih, v sodobnem času pa so skoraj edina oblika nagrobnika. Včasih je ploščo spremljal kip, relief ali kakšna druga popestritev, danes pa masovno proizvajane (večinoma) enake plošče polnijo dolgočasne nove oddelke pokopališč. Primeri starih plošč so grobovi družin Orel, Železnikar, Šeliga, Brežnik in Hladin.

Slika 36: Nagrobnik družine Orel (Foto: Neža Napret)

Slika 37: Nagrobnik družine Hladin (Foto: Neža Napret)

Na koncu naj omenim še dva primera nagrobnikov, ki jih ni bilo mogoče umestiti v zgornje skupine. To sta nagrobnika družin Stermecki in Rožič. Nagrobnik družine Stermecki je zasnovan kot nekakšno stopnišče, ki se zaključuje z reliefno okrašenim sarkofagom, nagrobnik družine Rožič pa kot nekakšna fasada z odprtino, kjer je nekdanj stal kip.

Slika 38: Grobnica družine Stermecki (Foto: Neža Napret)

Slika 39: Grobnica družine Rožič leta 1932 (Vir: Arhiv MNZC)

4.3 OPISI POMEMBNEJŠIH NAGROBNIKOV

V tem poglavju so opisani nekateri nagrobniki na starem delu celjskega mestnega pokopališča, ki si po mojem mnenju to zaslužijo. Bodisi so tu zaradi svoje kakovosti bodisi zato, da se z njimi pokaže raznolikost nagrobnikov. Najprej je v daljših sestavkih opisanih pet pokopaliških arhitektur, ki najbolj izstopajo, sledi tabela s krajšimi opisi preostalih nagrobnikov. V opisih so navedene informacije, do katerih sem se dokopal med raziskovanjem.

4.3.1 PFAJFAR

Grobnica je bila prvotno v lasti družine Vošnjak. Dal jo je zgraditi Hans Vošnjak (Woschnagg) (1862–1911), pokopan je skupaj s svojo ženo Ello (1875–1934). Zgradil jo je Johann Kullich³⁵ v prvem desetletju 20. stoletja. Vošnjaki so bili usnjarska družina iz Šoštanja, v 19. stoletju so svojo usnjarsko delavnico razvili v tovarno. Po 2. svetovni vojni je bila nacionalizirana, družinski člani pa so bili prisiljeni bežati iz nove države. Tovarna je med vojno delala za okupatorja, vendar so Vošnjaki s sredstvi podpirali NOB. Herbert Vošnjak, ki je v zadnjih letih skupaj z bratom vodil tovarno, se je skupaj z ženo Malvino celo priključil partizanom, Nemci so ju ujeli in zaprli v Dachau. Ko sta se vrnila domov, je Herbert pobegnil na Dunaj, Malvini pa to ni uspelo, nova oblast jo je zaprla in dala ustreliti.³⁶ Danes je grobnica v lasti družine Pfajfar.

Grobnica je edini mavzolej na pokopališču, ima pravokoten tloris in stoji na pravokotni ploščadi. Sredi sprednjega pročelja je vhod s portalom in umetno kovanimi vrati. Nad portalom je plošča s priimkom družine. Na obeh straneh vrat sta po dva korintska stebra, ki nosita arhitrav in trikotno čelo (pediment). Grobnica je krita z dvokapno streho, na strehi so trije akroteriji. Vse zunanje stene imajo žlebljeno členjen omet, ki daje vtis, da so grajene iz marmornih kamnitih blokov. Okrog grobnice je umetno kovana ograja. V notranjosti so stene, členjene s pilastri, med pilastri so na plošče vklesani napisi. Strop je kamnit in kasetiran. Sredi stropa je odprtina, zastekljena z barvnim steklom za osvetlitev. Videz grobnice spominja na manjši starorimski tempelj, zato lahko grobnico brez dvoma uvrstimo v neoklasicizem.

Slika 40: Zunanost Pfajfarjeve grobnice (Foto: Neža Napret)

Slika 41: Notranjost Pfajfarjeve grobnice (Foto: Neža Napret)

³⁵ Deutsche Wacht, 8. avgust 1901, str. 4.

³⁶ Vošnjak, Mitja: Vošnjak, Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/rodbina/sbi812722/#slovenski-biografski-leksikon> (10. 2. 2015). Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 14. zv. Vode – Zdešar. Jože Munda (et al.). Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1986.

4.3.2 RAKUSCH

Grobnico je zgradil Johann Kullich v prvem desetletju 20. stoletja.³⁷ Rakuschi so bili celjska nemčurska družina, imeli so trgovino z železnino. Julius Rakusch je leta 1903 postal celo župan Mestne občine Celje, med drugim je bil pobudnik gradnje Nemške hiše (današnji Celjski dom). Ko je leta 1910 umrl, naj bi imel njegov pogreb tako množično udeležbo kot pogreb zadnjega celjskega kneza.³⁸ Po 2. svetovni vojni so morali tudi člani te družine bežati. Grobnica je še vedno v družinski lasti, vzdržujejo jo sorodniki iz Gradca.

Grobnica je zasnovana kot okrogel paviljon, stoji na rahlo dvignjeni ploščadi. Manjši del strehe podpira stena, preostali pa šest stebrov, ki se zaključujejo s kapitelom v obliki venca. Dva stebra se stikata s steno. Nad njimi je okrogel arhitrav, ki se povsod zaključuje z rastlinskim frizom, nad vsakim stebrom je ta še dodatno poudarjen z drugim ornamentom v obliki elipse, obdane z baldahinom. Nad arhitravom je še bakrena streha, ki se zaključi z nizko kupolo. V notranjosti je sredi stene izstopajoč črn križ, včasih sta bili levo in desno od njega napisni plošči. Danes nanju spominja odtrgan omet, ki priča o nasilni odstranitvi. Poškodovan je tudi vklesan napis družine nad stebri. Pod stropom teče rastlinski friz. Na mestu pod nekdanjo desno ploščo je lično izklesana klop. Strop je plitka kupola, sredi stropa visi kovinska lanterna. Okrog grobnice je kovana ograja s kamnitimi stebriči, ob vhodu na vsaki strani stoji ustrezna kamnita posoda za cvetje. Grobnica je grajena v secesijskem slogu.

Slika 42: Grobnica Rakusch leta 1932
(Vir: Arhiv MNZC)

Slika 43: Grobnica Rakusch danes
(Foto: Neža Napret)

Slika 44: Pogled iz notranjosti
grobnice Rakusch
(Foto: Neža Napret)

³⁷ Deutsche Wacht, 8. avgust 1901, str. 4.

³⁸ Germadnik, 2005, str. 52–55.

4.3.3 PAVČNIK

Grobница je bila sprva v lasti družine Sima. Zgraditi jo je dal Jurij Sima leta 1931. Jurij Sima se je rodil v Celju, vendar ga je zaradi izobrazbe že kmalu zapustil. Bil je direktor pivovarne v mestu Donaueschingen, ki je danes v nemški zvezni deželi Baden-Württemberg. Tedaj je bila ta pivovarna svetovno znana.³⁹ Kamnoseška dela je opravil kamnosek Vinko Čamernik, stavbena pa Konrad Gologranc.⁴⁰ Danes je grobnica v lasti družine Pavčnik.

Grobница je v obliki osmerokotnika, vendar stranice niso enako dolge. Zasnovana je precej asketsko, brez ornamentov. Tri stranice predstavlja stena, drugih pet pa prostori med stebri, ki so spodaj povezani z nizkim zidom, le prednja stranica je povsem odprta. Nosijo arhitrav s priimkom in bakreno streho v obliki kupole. Sredi stene je kamnit križ s kovinskim Kristusom, levo in desno sta plošči z napisom. Strop je raven, prvotno je z njega visela tudi lanterna. Grobnico obkroža kamnita ograja s kovanimi vrati.

Slika 45: Fotografija grobnice Pavčnik
(Foto: Neža Napret)

Slika 46: Gologrančev kolorirani načrt za grobnico Pavčnik (Vir: ZAC)

4.3.4 STERMECKI

Grobница je v lasti družine Stermecki. Grobnico je dal zgraditi Rudolf Stermecki (1876–1957), zasnoval jo je Ivo Spinčič leta 1933. Rudolf se je rodil na Bizeljskem. Leta 1905 je v Celju odprl trgovino, ki je bila daleč naokoli najmodernejša. Že v času Avstro-Ogrske je bil predsednik Slovenskega trgovskega društva. V svoji trgovini je kljub prepovedi prodajal slovenske trobojnice. V stari Jugoslaviji mu je šlo še bolje, saj je njegova trgovina pošiljala blago po vsej državi. Med 2. svetovno vojno ga je okupator izgnal v Srbijo, po njej pa ga je novi režim razlastil in zaprl.⁴¹

³⁹ Jutro, 19. oktober 1926, str. 4.

⁴⁰ Arhivski dokument: SI_ZAC\1228: Načrt za grobnico družine Sima.

⁴¹ Orožen, Janko: Stermecki, Rudolf (1876–1957), Znanstvenoraziskovalni center SAZU, 2013. <http://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi611363/#slovenski-biografski-leksikon> (28. 2. 2015). Izvirna objava v: Slovenski biografski leksikon: 11. zv. Stelè – Švikaršič. Alfonz Gspan (et al.). Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1971.

Grobnica stoji na večji ploščadi. Zasnovana je kot stopnišče, ki nas iz spodnje pripelje na zgornjo ploščad. Na zgornji ploščadi stoji kamnit sarkofag. Na sprednji strani ima vklesan priimek, na zadnji pa imena in letnice smrti pokojnikov. Na vsakem vogalu sarkofaga je vklesana podoba angela v plitkem reliefu. Poleg sarkofaga je tudi kockasto oblikovana vaza, ki pa je rezultat zadnje obnove grobnice.

4.3.5 ARKADE

Nekaj posebnega so tudi arkade, ki so sicer pogost element na večjih pokopališčih. Vsekakor so estetska popestritev pokopališča, nagrobniki pod njimi pa so bolj zaščiteni od tistih na prostem. Arkade na celjskem pokopališču je gradil celjski stavbenik in kamnosek Franz Kollenz, to je razvidno iz načrta, ki ga hrani Zgodovinski arhiv Celje iz leta 1895. Prvotno je bilo načrtovanih pet arkad, realizirane so bile tri. Na njih je moč prepoznati elemente neorenesanse in neobaroka. Fasado sestavlja vrsta štirih toskanskih stebrov, ki so med seboj povezani s polkrožnimi loki, te razpolavljajo preprosti sklepniki. Med loki so ornamenti v obliki plamenic in vencev, obdani s trikotnimi štukaturami. V vsaki osi nad stebrom je še po ena rozeta. Streha je dvokapna. V notranjosti je še ena vrsta toskanskih stebrov, ki skupaj s pilastri ob stenah nosijo banjaste oboke. Na steni se somerno s fasado okrog vsakega nagrobnika pne lok s sklepnikom. V prvi arkadi je preprosta stela družine Pristovnik, ob njej sta na zidu pritrjeni dve plošči z imeni pokojnih, nagrobnik je delo delavnice Weber iz zadnjih let 19. stoletja. V osrednji osi je nagrobnik družine Radakovits. Na podstavku, ki je spodaj ozaljšan z dvema volutama, stoji kip Križanega, levo in desno od njega pa napisni plošči. Nagrobnik je delo delavnice Grein iz Gradca, izdelan verjetno leta 1895. Iz iste delavnice in časa izvira tudi nagrobnik tretje arkade, ki nosi priimek Wogg. Od sosedov se poleg nekaj detajlov razlikuje le po tem, da je malo večji in da je podstavek okrašen še s palmeto. Družini Wogg in Radakovits sta bili celjski trgovski družini, med seboj sta bili povezani s poroko.⁴²

Slika 47: Načrt za arkade iz leta 1895 (Vir: ZAC)

Slika 48: Današnji izgled arkad (Foto: Neža Napret)

⁴² Orožen, 1977, str. 368.

4.3.6 DRUGI NAGROBNIKI

V spodnji tabeli so krajši opisi drugih pomembnejših nagrobnikov.

<i>Ime na nagrobniku</i>	<i>Zbrani podatki</i>	<i>Fotografija⁴³</i>
Močivnik-Kraupner	Neogotska stela stoji na podstavku z gotskim okrasom. Nad njim je površina z napisom, ta je omejena z gotskim krogovičevjem. V zgornjem delu je zašiljena v obliki t. i. oslovskega hrbta in po robovih okrašena z rastlinskim ornamentom, za katerega se zdi, da raste iz konzole na vsaki strani. Na vrhu je še kamnit križ. Nastala je v zadnjem desetletju 19. stoletja. Stela je zelo podobna prej omenjeni steli družine Bračko.	
Bračko	Neogotska stela stoji na podstavku z gotskim okrasom. Nad njim je površina z napisom, ta je omejena z gotskim krogovičevjem. V zgornjem delu je zašiljena v obliki t. i. oslovskega hrbta in po robovih okrašena z rastlinskim ornamentom, za katerega se zdi, da raste iz konzole na vsaki strani. Po stari fotografiji je razvidno, da sta nekdanj konzoli nosili še stolpiča, čisto na vrhu pa je bil še križ. Nastal je v zadnjem desetletju 19. stoletja.	

⁴³ Avtorica vseh fotografij v tabeli je Neža Napret..

Kač	Nagrobnik je zasnovan kot nekakšen triptih na samostojnem betonskem zidu, ki je na sredi višji. Na osrednji del je prislunjena stela z napisom. Desno od nje je pritrjena plošča s Kristusovo glavo, levo od nje pa enaka plošča z Marijino glavo. Nagrobnik je oblikovan v mešanici historičnih slogov, na prvi pogled izstopa neogotski. Najverjetneje je nastal ob koncu 19. ali na začetku 20. stoletja.	
Fanninger	Stela je zgoraj zaključena trikotno v obliki obeliska. Nastala je na začetku 20. stoletja v delavnici Grein Graz. Poleg stele sta dve kamniti svetilki. Obdana je s kvalitetno kovano ograjo.	
Hermzmann	Visoka stela je zgoraj zaključena trikotno v obliki obeliska. Nastala je konec 19. stoletja. Zaradi obraslega zelenja jo je bilo težko fotografirati.	

Pallos	Visoka stela je zgoraj zaključena trikotno v obliki obeliska. Nastala konec je 19. stoletja.	
Stiger	Visoka stela je zgoraj zaključena trikotno v obliki obeliska. Nastala konec je 19. stoletja. Gre za eno prvih del Johanna Kullicha v Celju iz prvih let 20. stoletja.	
Krell	Stela ima na vrhu zaobljene vogale. Ima nekaj secesijskega ornamenta. Je delo Johanna Kullicha, nastalo okoli leta 1910.	

Makesch	Nagrobnik je stela, na vrhu je zaobljena. Ima nekaj secesijskega ornamenta, nastala je okoli leta 1915.	
Bač	Nagrobnik v obliki obeliska. Na njem stoji kamnita vaza s cvetjem.	
Marn	Nagrobnik je sestavljen iz skale, na katerem stoji kip Kristusa, ki nosi križ. Izdelala ga je delavnica Kullich (verjetno v tridesetih letih).	

Krobat	Nagrobnik je skala. V spodnjem delu ima napisno ploščo, v zgornjem pa manjšo kapelico s Kristusom. Nastal je na začetku 20. stoletja.	
Posavec	Edikula spominja na portal in njegove dele. Skupini štirih stebrov nosita preklado, namesto vhoda pa je napisna plošča. Za popestritev nagrobnika na njem stoji še okrasna posoda. Najverjetneje je nastal v dvajsetih letih 20. stoletja.	

Černigoj	Edikula sodobnejšega videza ima na sredi napisno ploščo, levo od nje pa so po štirje stebri, katerih višina od sredine navzven narašča. Nastala v dvajsetih letih 20. stoletja.	
Brežnik	Nagrobnik je narejen v obliki nekakšnega sedeža, na katerem je zleknjen žalujoč ženski kip. Levo in desno od njega sta napisni plošči. Nastal je ob koncu 19. ali na začetku 20. stoletja.	
Hladin	Nagrobnik je plošča s kiparskim okrasom. Sestavljen je iz rustikalnega zidu, ki objema plitev secesijski relief z objokovanjem Križanega. Na njem je polička, podprta s stebričem, ki nosi posodo za cvetje. Levo od reliefa je napisna plošča. Parcela nagrobnika je obdana s kamnito ograjo. Nastal je verjetno v dvajsetih letih 20. stoletja.	
Ivanšek-Schenk	Nagrobnik je edikula, dva žlebljena stebra nosita preklado s trikotnim zaključkom. Med stebroma je relief žalujoče žene. Ob vsakem stebriču je še napisna plošča. Izdelan je bil okoli leta 1908, avtor je Johann Kullich.	

Lečnik	Na preprostem podstavku z napisno ploščo stoji relief žalujoče žene. Nastal je v dobi med obema vojnama.	
Jelen	Nagrobnik je v obliki četverokotnega baldahina, ki se dviga nad podstavkom z napisno ploščo in posodo. Streha je zasnovana tako, da se nad vsako stranico zaključuje trikotno, na vogalih pa so štrleči zaključki, ki od daleč spominjajo na akroterije. Datacija ni možna.	

Kirbiš	Nagrobnik je edikula, spodnji betonski del je žlebljen, videti je, kot bi bil narejen iz kamnitih blokov. Učinkuje precej masivno. Na njem stojita dva korintska stebriča, ki nosita preklado s trikotnim čelom, ta ima v notranjosti venčast ornament. Na vrhu je še kamnit križ. Nagrobnik je nastal v tridesetih letih 20. stoletja.	
Koželj	Na podstavku z napisno ploščo je sedeči kip žalujočega angela. Nastal je ob koncu 19. ali na začetku 20. stoletja.	

Orel	Nagrobnik sestoji iz plošče, ki je na sredi prekinjena. V tej prekinitvi stoji kip žalujoče ženske, ki je s komolci naslonjena na ploščo. Kip se s hrbtom dotika kamnitega križa, ki se dviga v ozadju. Tako kip kot pisava na plošči kažeta secesijske poteze, nastal je v tridesetih letih 20. stoletja.	
Šeliga	Nagrobnik je sestavljen iz osrednje plošče, na katero je naslonjen melanholičen ženski kip, ki drži noge v kontrapostu. Levo in desno sta stranski plošči z napisom. Nastal je v tridesetih letih 20. stoletja.	
Železnikar	Nagrobnik je le preprosta plošča, vendar je ob njem klečeči kip ženske (verjetno z začetka 20. stoletja).	

Rožič	Nagrobnik je zasnovan kot nekakšno pročelje hiše. Na levi in na desni je omejeno s stebroma. Na sredini je niša, obdana z lokom, ki spominja na vhod. V tej niši je nekdej stal kip Marije. Levo in desno od niše sta napisni plošči, obdani z okvirjema, zato spominjata na okni. Pod njima sta koriti za cvetje, kot je na oknih hiš pogosto v navadi. Na vrhu se nagrobnik zaključuje trikotno, kar spominja na streho.	
Trstenjak	Edikula ima podstavek, prekrit z novejšo napisno ploščo. Nad njo je vpadljiva girlanda. V osrednjem delu je uokvirjen relief angela, ki kaže pokojniku pot v nebesa, na vrhu pa trikotno čelo s štrlečima zaključkoma, ki spominjata na akroterij. Nastal je konec 19. stoletja.	

Simonilches	Neorenesančna edikula je sestavljena iz podstavka, na katerem stojita dva toskanska stebra. Ta nosita preklado, okrašeno z rozetama, in trikotno čelo, ki ima na vrhu manjši akroterij in križ. Med stebroma je napisna plošča, obdana z lokom, ki ga razpolavlja sklepnik v obliki volute. Nastal je v zadnjih letih 19. stoletja.	
Strupi	Edikula je sestavljena iz dveh dorskih stebrov, stoječih na podstavku, ki nosita preklado in trikotni zaključek. Gre za delo Konrada Gologranca iz tridesetih let 20. stoletja.	
Teppey	Nagrobnik je edikula. Na preprostem podstavku stojita dva stebra s secesijskim ornamentom in nosita tristopenjski stopničast zaključek, ki je na vrhu prav tako okrašen s cveticami. Med stebroma je kovinski relief tukaj pokopanega Karla Teppeya, pod njim pa napisna plošča. Gre za delo Johanna Kullicha iz prvega desetletja 20. stoletja.	

4.4 NAGROBNIKI PO SLOGIH

Umeščanje nagrobnikov v umetnostnozgodovinske sloge se je pri nagrobnikih celjskega mestnega pokopališča pokazalo za precej zapleteno nalogo. Od ustanovitve pokopališča pa do zatona tovrstne gradnje grobov po 2. svetovni vojni so se na pokopališču prikazali domala vsi, tedaj že izpeti zgodovinski slogi in nekaj primerkov takrat žive secesije ter moderne. Nagrobnike lahko tako po slogih razdelimo v dve skupini, in sicer tiste, ki gledajo še v preteklost, to so pripadniki raznih historičnih slogov ali njihove kompozicije, in na tiste, ki so nastali v sočasnem slogu (secesija) oziroma gledajo v prihodnost. Naj poudarim, da je mestno pokopališče malomeščanskega Celja ob koncu 19. in na začetku 20. stoletja s tega vidika precej zaostalo. To ugotovimo že, če ga primerjamo z en kilometer oddaljenim pokopališčem na Golovcu. Tamkajšnji istočasni nagrobniki kažejo opazno sodobnejšo podobo, enako sliko bi dobili tudi, če bi jih primerjali s pokopališči po večjih mestih monarhije ali zahodne Evrope.

Za historizem, ki je v naših krajih na prelomu 19. in 20. stoletja še vedno živel, v tem času ni več značilno posnemanje enega sloga v kakšni izmed historičnih oblik. Za redkokateri nagrobnik lahko rečemo, da črpa navdih le iz enega zgodovinskega sloga, izjeme so neogotski steli družin Močivnik-Kraupner in Bračko ter neorenesančna edikula Antona Simonilchec. Starorimski slog dosledno posnema tudi Pfajfarjev mavzolej, zato ga lahko umestimo v neoklasicizem. Večina nagrobnikov kaže značilnosti več slogov. Na nagrobniku družine Kač je neogotski lok podprt s korintskima stebričema. Drugi primer naj bo grobnica družine Kirbiš, nad betonskim spodnjim delom, ki učinkuje zelo masivno, stojita stebra, ki na videz nosita trikotno čelo s cvetličnim okrasom, ta pa se zaključuje s križem. Izgled nagrobnika je pač takšen, kot je bil vseč stranki ali kamnoseku. V to skupino sodijo tudi neoklasicistični tipi nagrobnikov. Med celjskimi Nemci so bile, kot kaže, priljubljene visoke stele v obliki, ki spominja na obelisk iz črnega kamna, na pokopališču jih je res veliko. Med historične »pojave« na pokopališču sodijo tudi že večkrat omenjene arkade z neorenesančnimi in neobaročnimi elementi ter vsi trije nagrobniki, ki jih skrivajo.

Slika 49: Neorenesančni nagrobnik Simonilchec (Foto: Neža Napret)

Slika 50: Prvotni izgled neogotskega nagrobnika Bračko (Vir: Arhiv MNZC)

Slika 51: Historični nagrobnik Kač (Foto: Neža Napret)

Če dobro pogledamo celjsko mestno pokopališče, odkrijemo na njem tudi nekaj secesije. Najizrazitejša primera sta edikula družine Teppey in Rakushev mavzolej. Na drugih primerkih bi secesijske elemente le težka odkrili, pa vendar vseeno s svojim izgledom kažejo, da so del novega sloga in da so pretrgali vezi z zgodovino. Tako kaže stela družine Krell nekaj rastlinskega ornamenta in križ s secesijskim ornamentom, stela s priimkom Makesch pa nekaj značilnega geometrijskega ornamenta. Relief na grobu družine Hladin spominja na secesijsko oblikovane like z umirjenimi liki in gladko površino. Sodobnejši videz imata tudi na pogled podobna nagrobnika družin Černigoj in Posavec, ki s svojo zasnovo spominjata na portal in njegove sestavne dele, ploščo z epitafom pa postavljata v ozadje.

Slika 52: Secesijski nagrobnik družine Teppey (Foto: Neža Napret)

Verjetno je najpomembnejša grobnica družine Stermecki. Zasnovana je bila kot sarkofag, stoječ na vrhu kamnitega stopnišča, in je kot taka edinstven primer moderne umetnosti prve polovice 20. stoletja. Rudolf Stermecki je bil kot ustanovitelj ene najmodernejših tedanjih blagovnic prav gotovo človek, ki je videl v prihodnost, to se kaže tudi na njegovi družinski grobnici.

4.5 KIPARSKI OKRAS NAGROBNIKOV

Že od srednjega veka dalje marsikateri nagrobnik spremlja kip ali relief. Obdobje, ki ga preučujem na mestnem pokopališču, je tam pustilo nekaj zanimivih izdelkov, ki jih tukaj predstavljam. Točne datacije in avtorja ni bilo mogoče določiti skoraj nikjer.

4.5.1 OKRAS Z MOTIVI ŽALOVANJA

S historizmom v 19. stoletju so se na nagrobnikih pojavili žalujoči liki, najpogosteje angelov ali žena v obliki celopostavnih figur. Te figure so navadno odete le v najnujnejšo draperijo, ki pada po njihovih telesih, pogosto z rokami, sklenjenimi v molitvi, na splošno pa take, ki simbolizirajo žalovanje in bolečino za pokojnikom in želijo vzbujati sočutje. V odstavku, ki sledi, so naštetni nagrobniki s takim okrasom.

Na grobu družine Šeliga je ženska postava odeta v draperijo, v eni roki drži venec, z drugo roko pa se naslanja na nagrobnik. Glavo ima sklonjeno, zanimiva je njena dinamična drža nog v klasičnem kontrapostu: desna noga je obtežena – iztegnjena, levo, počivajočo nogo, ima pokrčeno nazaj. Pri grobu družine Železnikar kleči mlada ženska in se sklanja proti grobu. Kipar jo je ustvaril tako, da je videti, kakor da ji je oblačilo zdrsnilo s telesa in ji razkrilo ramo in del prsi. Na nagrobnem spomeniku družine Brežnik je zleknjena ženska z zaprtimi očmi in vencem v roki. Oba kipa lahko po času nastanka umestimo v konec 19. ali začetek 20. stoletja. Zanimiv je nagrobnik družine Orel, na katerem je ženski kip s sklenjenimi rokami nameščen tako, da stoji med dvema neenakima kvadrastima deloma nagrobnika s križem v ozadju, njen torzo pa izstopa, tako da se na obeh straneh s komolcema naslanja na nagrobnik. Ta kip kaže secesijske poteze in je nastal v dobi med obema vojnama. Na grobu družine Koželj je kip sedečega angela v podobi dečka s krili. Z eno roko si podpira glavo, v drugi pa drži uvelo vrtnico kot simbol smrti. Tudi ta je verjetno nastal ob koncu 19. ali na začetku 20. stoletja.

Slika 53: Kip na grobu družine Železnikar (Foto: Neža Napret)

Slika 54: Grob družine Šeliga (Foto: Neža Napret)

Motiv žalovanja najdemo tudi na nekaterih reliefih na nagrobnikih. Na grobu družine Ivanšek-Schenk je podoba žalujoče ženske, ki kleči na enem kolenu. Z eno roko si podpira glavo, v drugi pa drži cvetje in palmin list. Izdelal jo je Ivan Kullich v prvem desetletju 20. stoletja. Popolnoma enaka je podoba na grobu družine Lečnik, le da žena v roki drži venec.

4.5.2 OKRAS Z VERSKIMI MOTIVI

Druga vrsta kiparskega okrasa ima motiv Kristusa, po navadi je upodobljeno njegovo trpljenje ali pa objokovanje njegove smrti. Na grobu družine Marn je kip Kristusa, ki je padel pod težo križa. Izdelal ga je nekdo iz delavnice Kullich na začetku 20. stoletja. Na grobu družine Zidanšek je pietà. Večkrat se pojavi kip Križanega, na primer na grobovih Wogg in Radakovits iz zadnjih let 19. stoletja, delo delavnice Grein. Na nagrobniku Krobat-Kosec je nekakšna kapelica s kipcem blagoslovljajočega Jezusa s knjigo v roki z začetka 20. stoletja.

Na reliefu na nagrobniku družine Hladin je s secesijskimi potezami žalovanje ob njegovem izmučenem telesu iz obdobja med obema vojnama. Na grobu družine Hohnjec je ob vzhodu stebra prislonjen manjši relief. V spodnjem delu reliefa je upodobljena pietà, v zgornjem pa skupina angelčkov, ki nosijo križ. Daleč najpogostejša je upodobitev Kristusove glave v takšni ali drugačni obliki, prevladujejo manjši okrogli medaljoni, izpostavljam naj secesijsko upodobitev na nagrobniku družine Baldasina, tukaj je glava na križu, obraslem z divjimi vrtnicami, nastala v tridesetih letih 20. stoletja.

Relief na nagrobniku družine Trstenjak upodablja angela, ki pokojno drži za roko in ji z nasmehom kaže pot v nebesa. Nagrobnik je nastal ob koncu 19. stoletja. Sem umestim tudi štiri anjele iz grobnice družine Stermecki, ki so sami po sebi secesijski, nastali so leta 1933.

Slika 55: Relief na nagrobniku družine Trstenjak (Foto: Neža Napret)

Slika 56: Nagrobnik družine Zidanšek s pietà v tridesetih letih. Danes ima nagrobnik drugačno podobo, le pietà je ostala. (Vir: Arhiv MNZC)

4.5.3 PREOSTALI OKRASI

V tretjo skupino okrasja umeščam preostalo. Čeprav je bilo umeščanje reliefnih portretov pokojnikov pogosto, se na mestnem pokopališču pojavi le upodobitev Karla Teppeya iz prvega desetletja 20. stoletja.

V zadnji skupini so razne kamnite posode, ki se pojavljajo. Na grobu družine Jelen je na podstavku z girlandami plitka posoda. Okras v obliki vaze na grobu družine Posavec nosi secesijske poteze. Na grobu družine Brzič je urna z bidermajerskim vzorcem.

Slika 57: Vaza na grobu družine Posavec
(Foto: Neža Napret)

4.6 STOLETNA ZGODOVINA POKOPA

Osnovni namen pokopališča je, da tam pokopljemo svoje pokojnike. Ker raziskujem zgodovino pokopališča, se mi zdi smiselno del naloge posvetiti zgodovini pokopavanja. Za to sem si izbral Celjana, ki je umrl kakšnih sto let nazaj, in skušal ugotoviti, kakšna je bila njegova zadnja pot. Celjski pogrebni zavod je ves čas obstoja vodil evidenčne knjige, v katerih je bila zapisan vsak človek, ki so ga pokopali. Tako je poleg njegovega imena naveden tudi poklic, prebivališče in vse, česa je bil deležen pred pokopom in seveda koliko je to stalo. V Zgodovinskem arhivu Celje sem poiskal evidenčno knjigo za obdobje 1919–1925 in v njej ime Karla Teppeya, njegov secesijski nagrobnik je obdelan v prejšnjem poglavju.

Karl Teppey je bil celjski industrialec in trgovec z lesom. Živel je v Celju v zgradbi, ki je tedaj nosila naslov Krekov trg 6. Umrl je 8. januarja 1922, pokopan je bil tri dni pozneje. Kot zanimivost tukaj navajam, kakšne stroške je prinesel njegov pogreb. Tedaj je bilo v Kraljevini SHS v obtoku več valut, ta račun je v kronah (K). Stroški:⁴⁴

- oblačenje in vložitev 90 K
- ročni križ 10 K
- krste 8580 K
- vpisnina 2,60 K
- ogled 10 K
- oder 1. razred 400 K
- zvočniki 900 K
- cvetlična dekoracija 300 K
- dva moža pri napeljevanju gobe 210 K
- prevoz odra in potrebnih stvari 60 K

⁴⁴ Arhivski dokument: Fond Pogrebni zavod, Glavna evidenčna knjiga, ki zajema leto 1940.

- straža 840 K
- skupaj: 11402,60 K

Drugi stroški pri pogrebu so prav tako natančno popisani, vendar žal brez vrednosti. Kljub temu nam sporočajo marsikaj o načinu pogreba.

- pristojbina za položitev krste v žrf
- odpiranje žrfa
- snaženje (čiščenje)
- račun tiskarna
- sveče za duhovnika
- poslovnina
- koleki (taksa)
- zalotanje krste
- dva moža pri zalotanju krste
- mrtvaški voz 1. razred
- voz za vence
- nosači
- tlak za križ
- devet dvovprežnih vozov
- dva enovprežna vozova
- ravnanja na pokopališču
- cerkveni račun
- _____
- skupno:

Andrej Perc je umrl 7. maja 1940. Pokopan je bil 9. maja 1940. Iz napisanega sledi, da je bil zasebnik, torej je šel pogreb v celoti na stroške njegovih sorodnikov. Iz mrliške knjige je razvidno, da je plačnik pogreba Martin Perc, ki je bil s pokojnikom najverjetneje v sorodstvenem razmerju (sin ali brat). Tudi njegov nagrobnik je predstavljen v prejšnjem poglavju. V tem času je bil v Kraljevini Jugoslaviji dinar (din), stroški tega pogreba so znašali:⁴⁵

- vpisnina 5 din
- ogled mrliča 20 din
- upravni stroški 100 din
- mrliški voz 2. razred 300 din
- pogrebni spremljevalci in nosači 350 din (7 oseb)
- križna tančica 10 din

⁴⁵ Arhivski dokument: Fond Pogrebni zavod, Glavna evidenčna knjiga, ki zajema leto 1922.

- razne pristojbine
- cerkveni račun 300 din
- priprava groba 60 din
- skupaj: 1145 din

Če primerjamo pogreba, opazimo ogromno razliko v razkošju in ceni pogrebov. Teppey je bil eden bogatejših celjskih meščanov, Perc pa povprečen. Podatka o stroških pogrebov sta v različnih valutah, tečaj med dinarjem in krono je štiri krone za en dinar, ker pa se je vrednost denarja takrat pravzaprav mesečno spreminjala, se mi zdi primernejša primerjava s tedanjimi cenami osnovnih živil. Tako ugotovimo, da bi lahko leta 1922 s 11402 kronami v žepu kupili: 5x več govejega mesa, 2,5x več bele moke, 4x več krompirja in 3x več mleka, kot če bi imeli leta 1940 v žepu 1145 dinarjev. Če posplošimo, lahko ugotovimo, da je bil Teppeyev pogreb trikrat dražji od Perčevega. Pogreba sta resda oddaljena 18 let, vendar sta primerljiva.

	CENA JANUAR 1922⁴⁶	ZA CENO TEPPEYEVEGA POGREBA	CENA SEPTEMBER 1940⁴⁷	ZA CENO PERČEVEGA POGREBA
GOVEJE MESO	30 K	380 kg	15 din	76 kg
BELA MOKA	21,5 K	530 kg	5,5 din	208 kg
KROMPIR	4,6 K	2478 kg	2 din	572 kg
MLEKO	8 K	1425 l	2,5 din	458 l

⁴⁶ Naši zapiski, letnik XIV. št. ½, 1922, str. 18.

⁴⁷ Himmelreich, 2001, str. 174.

4.7 RAZLAGA MANJ ZNANIH POJMOV

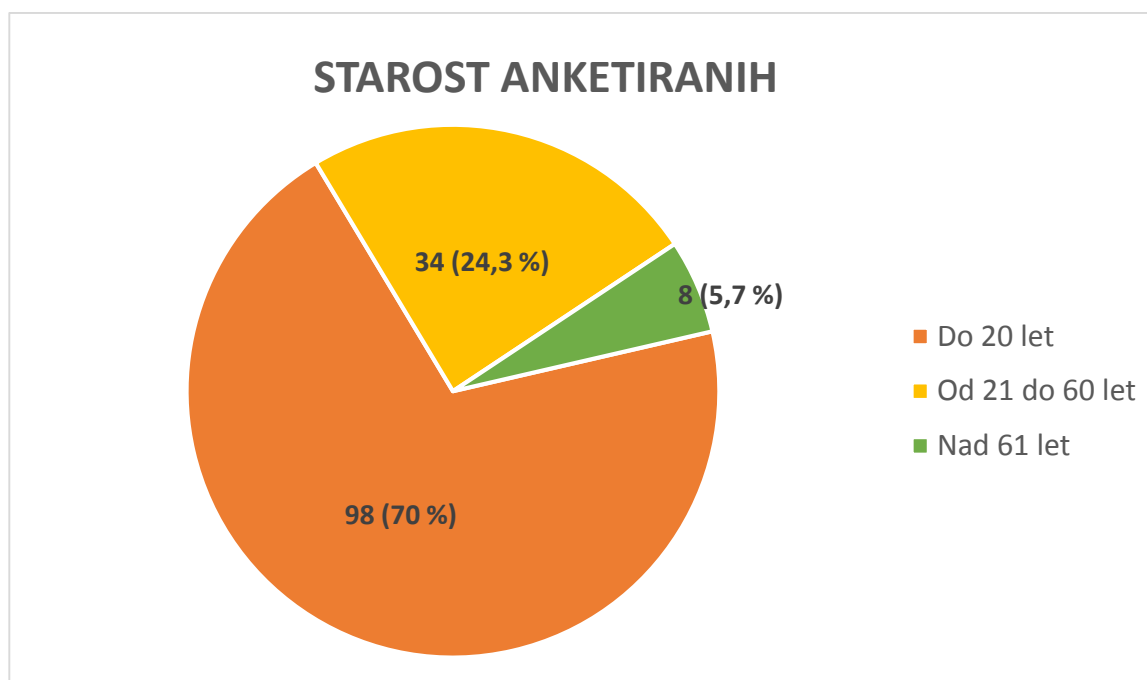
V besedilu sem večkrat uporabil pojme, ki so morda bralcu neznani. Zbral sem tiste, ki po mojem mnenju potrebujejo razlago.

- Akroterij – Koničast štrleč ornament na vogalih in vrhu trikotnega čela, navadno v obliki palmete.
- Draperija – nagubano oblačilo s slogovno opredeljivim načinom gubanja.
- Edikula – Tip nagrobnika, kjer stebra in preklada nad njima predstavljata okvir za napisno ploščo ali kip, relief. Sicer so v tej obliki tudi manjše kapelice.
- Epitaf – Napis na nagrobniku.
- Kapitel – Zgornji zaključni del stebra, navadno okrašen.
- Kontrapost – Harmonično uravnovešanje nasprotujočih si gibanj in mirovanja človekovega telesa, na figurah se to kaže s prenosom teže na eno nogo.
- Mavzolej – Monumentalna grobna stavba centralne zasnove, kiparsko okrašena.
- Nemčur – Človek slovenskih korenin, ki se je germaniziral.
- Palmeta – Ornament v obliki stiliziranih palmovih listov.
- Pediment – Trikotno čelo na stavbi, ki nastane nad vhodom zaradi naklona strehe; timpanon.
- Pietà – Kip Marije z mrtvim Kristusom v naročju (Žalostna Mati božja).
- Preklada – Podolgovat horizontalen nosilni arhitekturni člen nad vratno ali okensko odprtino.
- Rozeta – Okrogel cvetlični ornament.
- Sarkofag – Kiparsko in slikarsko okrašena krsta s pokrovom, večinoma kamnita, lahko tudi iz drugih materialov.
- Stela – Ozka in visoka samostoječa plošča z vklesanim napisom in/ali reliefom na sprednji strani.
- Voluta – Ornament v obliki spirale, polževe hišice.

4.8 ANKETA

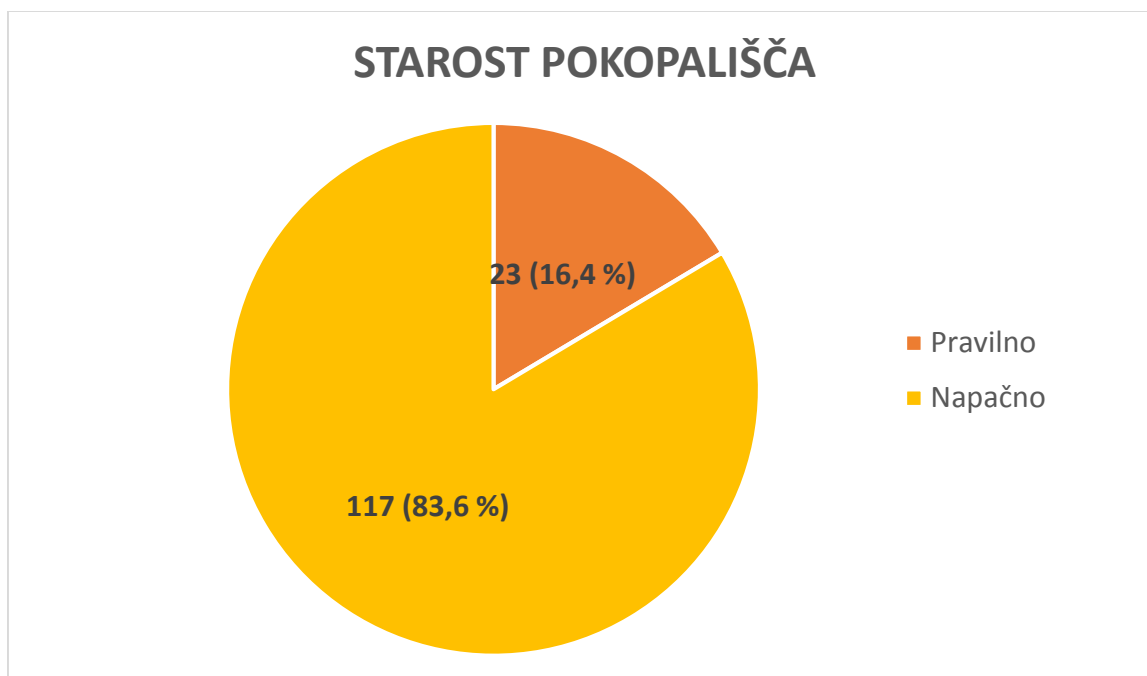
Moja raziskava in analiza rezultatov sta temeljili na anketnem vprašalniku, ki smo ga sestavili, da bi preverili naše hipoteze. Anketo smo izvedli v mesecu januarju 2015. Vzorec je skupaj zajemal 140 anketirancev in je reprezentativen. V raziskavo smo vključili dijake vseh smeri in vseh letnikov I. gimnazije v Celju ter prebivalce Celja, različnih starostnih skupin. Vsi prejeti anketni vprašalniki so bili ustrezni za nadaljnjo obdelavo. Pri zbiranju podatkov smo uporabili kvantitativno (anketni vprašalnik) raziskovalno metodo. Na vprašalniku je bilo šest vprašanj. Za pridobitev ustreznih podatkov smo uporabili tri vprašanja odprtega tipa, kjer so anketirani lahko prosto odgovarjali, in tri vprašanja zaprtega tipa, kjer so se anketiranci odločali med že ponujenimi odgovori.

Na anketo je skupaj odgovarjalo 140 anketiranih, od tega 91 žensk in 49 moških, kar pomeni, da je delež žensk 65 %, delež moških pa 35 %.

Graf 1: Starost anketiranih

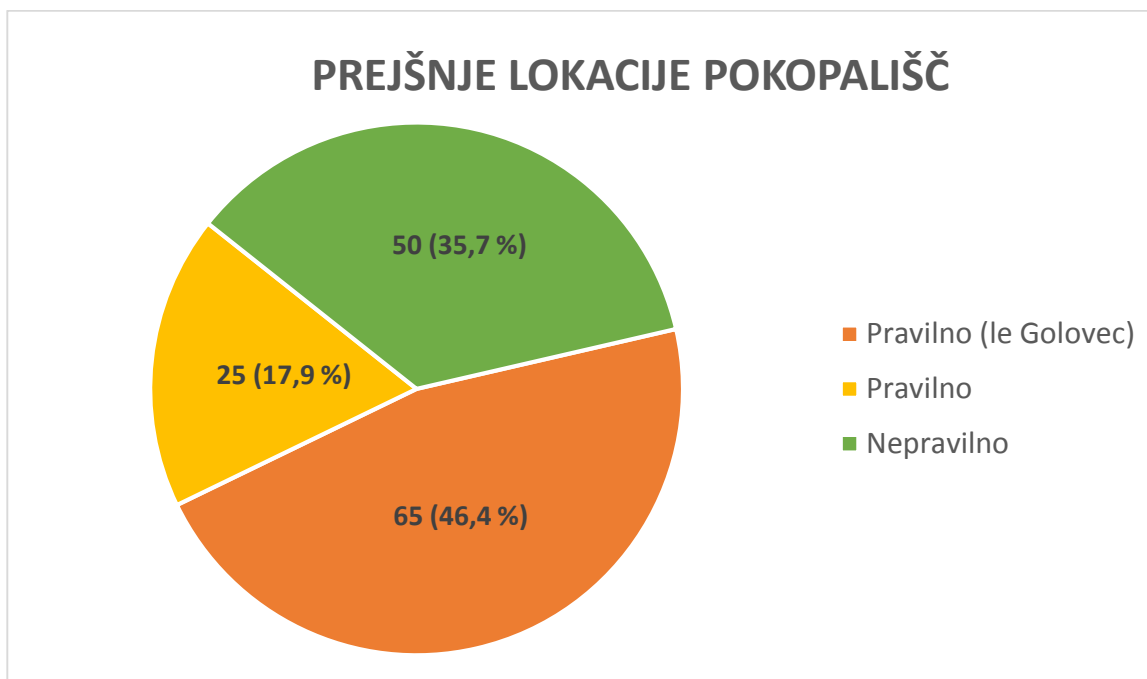
Graf prikazuje sestavo anketirancev po starosti. Največ, 70 % oziroma 98 anketiranih, je bilo starih manj kot 20 let, sledijo stari med 21 in 61 let, 24,3 % oziroma 34 anketiranih, najmanj je bilo starih nad 61 let, to je 5,7 % oziroma 8 anketiranih.

Graf 2: Starost pokopališča

Graf prikazuje število pravih (16,4 % oziroma 23 anketiranih) in število nepravilnih (83,6 % oziroma 117 anketiranih) odgovorov na anketno vprašanje: »Koliko let približno obstaja sedanje mestno pokopališče v Celju?« Kot pravilne smo šteli vse odgovore v starostnem razponu od 110 do 150 let.

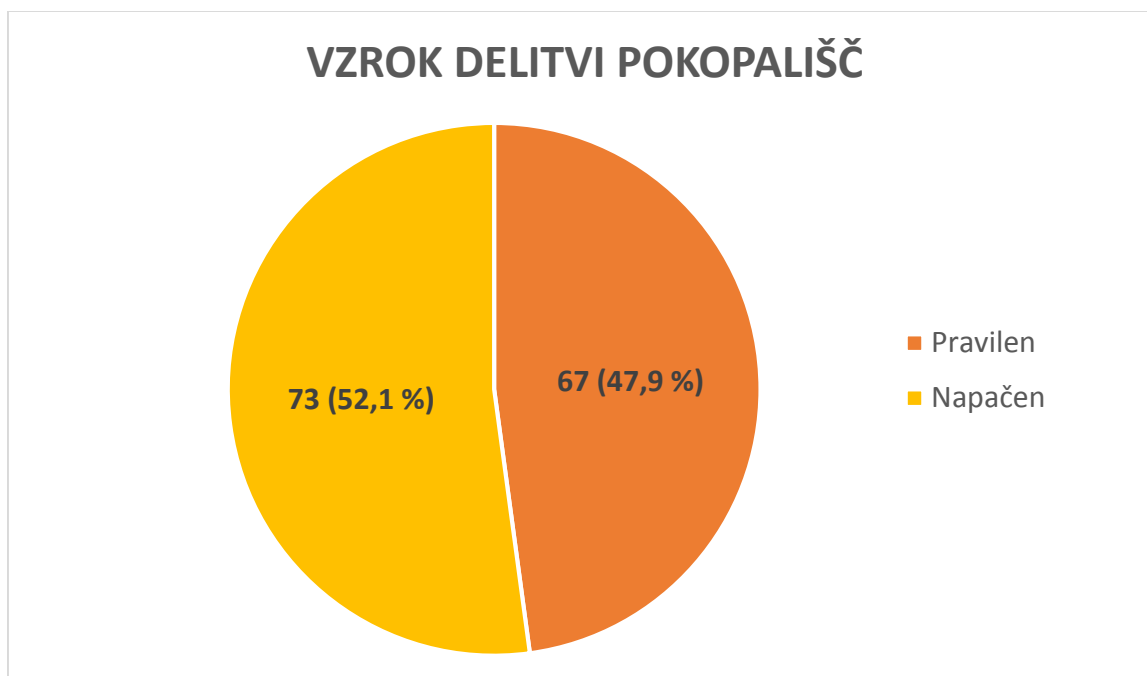
*Odgovori so nas presenetili, saj smo predvidevali, da večina anketiranih pozna starost mestnega pokopališča. **Moja hipoteza, da večina anketirancev ve, koliko let je staro mestno pokopališče v Celju, je ovržena.***

Graf 3: Prejšnje lokacije pokopališč

Graf prikazuje odgovore na vprašanje: »Celjska pokopališča so bila včasih še na drugih lokacijah, napišite, kje so se nahajala.« Mnogo anketirancev je poznalo pokopališče na Golovcu, ni pa poznalo pokopališč pri cerkvah sv. Maksimilijana in sv. Danijela. Ker je ta odgovor res pogost, ne pa tudi v celoti pravilen, smo ga obravnavali kot samostojnega (poleg pravilno in napačno). Največ, 46,4 % oziroma 65 anketiranih, je pravilno določilo Golovec, število anketiranih, ki niso poznali nobene lokacije, je bilo 35,7 % oziroma 50, najmanj, 17,9 % oziroma 25 anketiranih, je znalo določiti vse prejšnje lokacije.

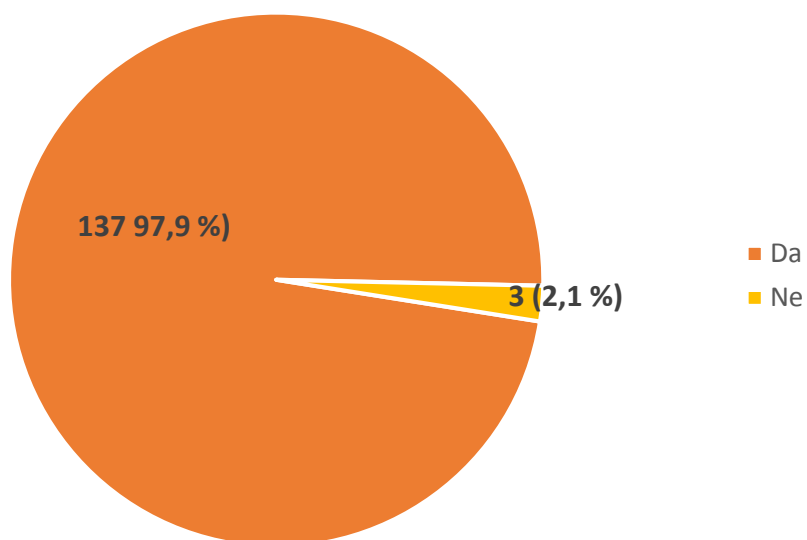
*Odgovori so bili pričakovani, saj smo predvidevali, da večina anketiranih ne pozna prejšnjih lokacij pokopališč. Res je, da velika večina anketiranih (82,1 %) pozna vsaj eno pravilno lokacijo. **Moja hipoteza, da anketiranci ne poznajo prejšnjih lokacij celjskih pokopališč, je potrjena.***

Graf 4: Vzrok delitvi pokopališč

Graf prikazuje odgovore na vprašanje: »V drugi polovici 19. stoletja sta obstajali v Celju dve pokopališči: slovensko in nemško. Kaj je bil vzrok tej delitvi?« Upoštevani so bili odgovori, ki so navajali vzrok v smislu nacionalne neenotnosti Celjanov ali nesloge med celjskimi Slovenci in Nemci. Napačen odgovor je navedla nekaj več kot polovica anketiranih (73 oziroma 52,1 %), pravilnega pa 67 oz. 47,9 %.

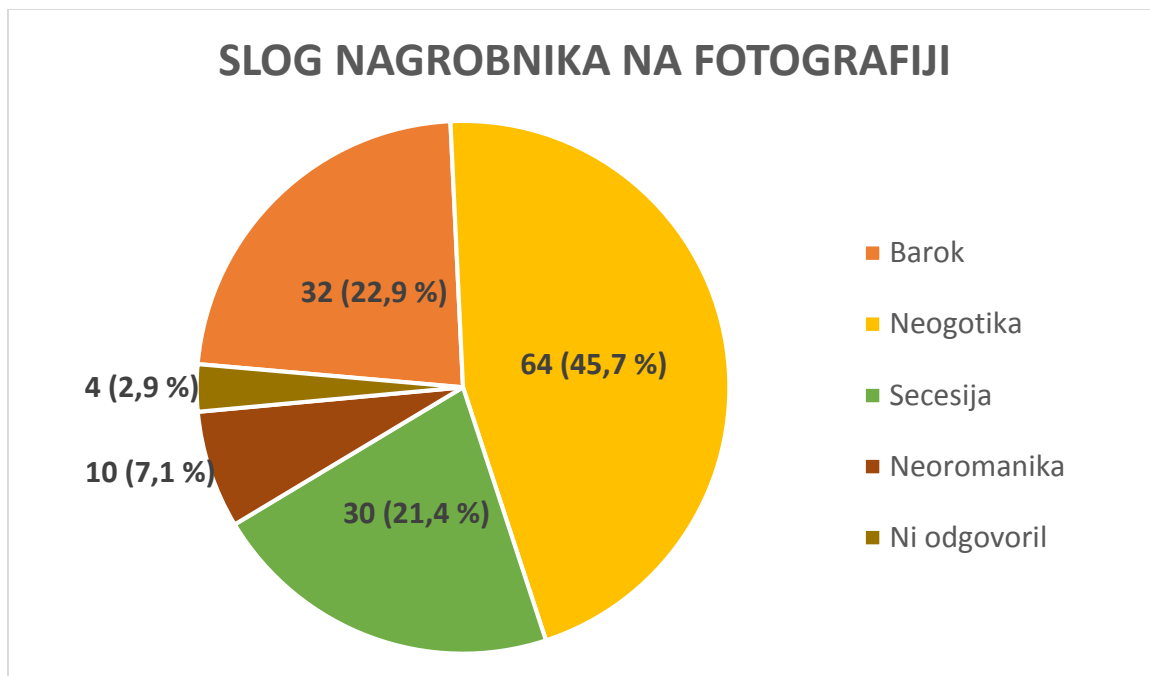
POVEZAVA MED POKOPALIŠČI IN ARHITEKTURO

Graf 5: Povezava med pokopališči in arhitekturo

Graf prikazuje odgovore na vprašanje: »Ali po vašem mnenju obstaja kakšna povezava med pokopališči in arhitekturo?« Skoraj vsi anketiranci menijo, da je tako (97,9 % oziroma 137). Le trije (2,1 %) menijo, da povezave ni.

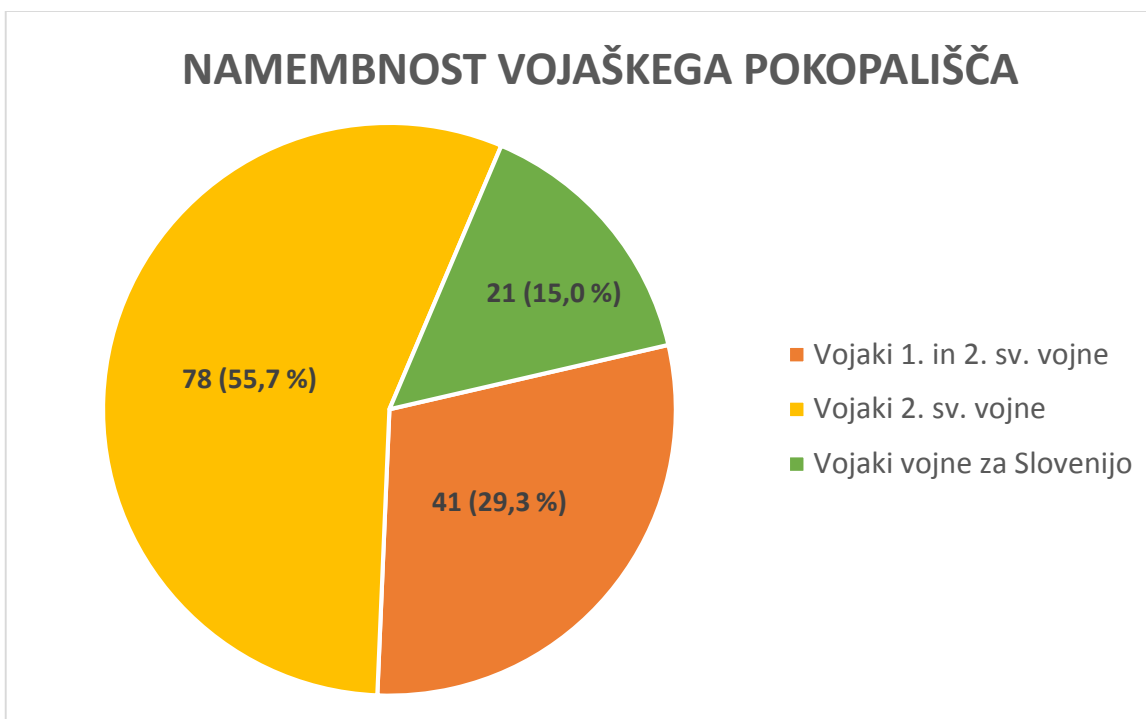
Odgovori so bili pričakovani, saj smo predvidevali, da večina anketiranih meni, da obstaja med pokopališči in arhitekturo povezava. Moja hipoteza, da večina anketirancev meni, da med pokopališči in arhitekturo obstaja povezava, je potrjena.

Graf 6: Slog nagrobnika na fotografiji

Graf prikazuje odgovore na vprašanje: »Ali prepoznate umetnostnozgodovinski slog, kamor sodi nagrobnik na sliki?« Največ, 45,7 % oziroma 64 anketiranih, je izbralo odgovor neogotika, ki je tudi pravilen. Sledi barok z 22,9 % oziroma 32 anketiranimi, nato secesija z 21,4 % oziroma 30 anketiranimi. Najmanj jih je izbralo neoromaniko s 7,1 % oziroma 10 anketiranimi, štirje (2,9 %) niso obkrožili nobenega odgovora.

*Odgovori niso bili pričakovani, saj smo predvidevali, da bo večina anketiranih prepoznala slog nagrobnika na priloženi fotografiji, kar pa v tem primeru velja samo za 45,7 % anketiranih. **Moja hipoteza, da večina anketirancev pozna umetnostni slog nagrobnika na fotografiji, je zavrnjena***

Graf 7: Namembnost vojaškega pokopališča

Graf prikazuje odgovore na vprašanje: »Del mestnega pokopališča služi kot vojaško pokopališče. Kdo je tam pokopan?« Večina anketiranih (55,7 % oziroma 78) je izbrala odgovor vojaki iz 2. svetovne vojne. Skoraj polovica manj, 29,3 % oziroma 41 anketiranih, je izbrala pravilni odgovor, to je vojaki iz 1. in 2. svetovne vojne. Najmanj anketiranih je izbralo odgovor vojaki iz vojne za Slovenijo, takih je bilo 21 oziroma 15,0 %.

*Odgovori so bili pričakovani, saj smo predvidevali, da večina anketiranih ne bo vedela, kateri vojaki so pokopani na vojaškem delu pokopališča na mestnem pokopališču. **Moja hipoteza, da večina anketirancev ne ve, kateri vojaki so pokopani na vojaškem pokopališču, je potrjena.***

V PRILOGE

Priloga 1: Prevod dokumenta iz leta 1917, ko je občina kupila parcelo od župnije sv. Jožefa nad Celjem., kamor se je pozneje širilo pokopališče (Vir dokumenta: SI_ZAC/0024)

KUPOPRODAJNA POGODBA

Dogovorjena in potrjena med kongregacijo duhovnikov svetega Vincencija Pavelskega v župniji svetega Jožefa pri Celju kot prodajalcem in mestno občino Celje, ki jo zastopajo župan dr. Heinrich Jabornegg, Karl Teppey, celjski velepodjetnik, in Franz Karbeutz, zastopnik mestne občine in trgovec v Celju, kot kupcem.

1. Kongregacija duhovnikov svetega Vincencija Pavelskega v župniji svetega Jožefa pri Celju proda in daje v uporabo nepremičnine Mestni občini Celje. S to kupoprodajno pogodbo kongregacija duhovnikov svetega Vincencija Pavelskega preda nepremičnine v znesku ---- z vključenim občinskim davkom za parceli številka 375/4 v izmeri 2554 m² in 375/5 v izmeri 1590 m². Skupna izmera obeh parcel je 41,44 ara, cena pa znaša 70 helerjev po m² ali skupno 2900 cesarskih kron.
2. Kupnina v znesku ---- z besedami ---- je bila plačana in izročena prodajalcu ob podpisu te kupoprodajne pogodbe.
3. Prodajalec, kongregacija duhovnikov svetega Vincencija Pavelskega v župniji svetega Jožefa pri Celju, odobrava osnovno amortizacijo civilnih obremenitev v znesku --- občinskega davka in odpira nov zemljiškoknjižni pripis omenjenih parcel na mestno občino Celje ter odgovarja za vsako povzročeno škodo.
4. Prodajalec, kongregacija duhovnikov svetega Vincencija Pavelskega v župniji svetega Jožefa pri Celju, zagotavlja pravno zaščito za obremenitev parcel za svobodno prodajo in bremeni prodajalca za vsako povzročeno škodo.
5. Izročitev in prenos posesti dogovorjene v kupoprodajni pogodbi se izvede 1. septembra 1917 na Mestno občino Celje, ki dobi v last parceli brez kakršnih koli davkov in obremenitev.
6. Obe pogodbeni stranki se strinjata, da se ob prenosu lastništva na Mestno občino Celje uredi tudi obstoječe pokopališče na Čretu, kjer se del pokopališča nameni vojaškemu pokopališču.
7. Obe strani se zavezujeta, da s kupoprodajno pogodbo prevzemata vsaka polovične stroške, ki so nastali pri ugovorih poškodb.

8. Stroške prepisa in oblikovanja kupoprodajne pogodbe ter prepis v knjižno obliko nosi in plača prodajalec.

V Celju, 24. septembra 1917

Na kongregacijo svetega Vincencija Pavelskega pri sv. Jožefu po sklenitvi kupoprodajne pogodbe prenašamo zemljiškoknjižni parceli številka 375/4 in 275/5 s preizkusom in možnostjo poplačila.

Ob tem želimo dati na znanje, da bo vsak zastopnik cerkve, ki je sodelovala pri izročitvi denarja, to potrdil.

Mestna občina Celje, 24. septembra 1917

župan: Jabornegg

PREPIS

med Mestno občino Celje, ki jo zastopa župan dr. Heinrich von Jabornegg, in kongregacijo svetega Vincencija Pavelskega pri svetem Jožefu v Celju.

IZJAVA

k protokolu z dne 1. avgusta 1917 v luči prepustitve travnika južno in vzhodno od mestnega vojaškega pokopališča za nadaljnje širjenje le-tega.

V protokolu iz 1. avgusta 1917 priznava predstavnik kongregacije pripravljenost za prenos zelenega dela travnika na Mestno občino Celje po ceni 40 helerjev za m², ki je dogovorjena s strani kongregacije.

To priznanje mora biti pravilno formulirano, saj gre za prenos lastništva travnika z namenom, da se omogočita menjavi zemljiških parcel pri mestnem pokopališču in na zahodnem delu pod cerkvijo svetega Jožefa. Kasneje bo to omogočilo kongregaciji tudi cenejšo pozidavo.

Vodstvo kongregacije se s prodajo parcele na delu mestnega pokopališča ne strinja, vendar je pripravljeno skleniti kompromis z zamenjavo parcele pri cerkvi svetega Jožefa po enaki ceni, čeprav meni, da ima njihov travnik pri mestnem pokopališču večjo ekonomsko vrednost. Zato je pripravljeno za zamenjavo zemljišč, čeprav je površina parcele pri cerkvi svetega Jožefa večja od površine parcele pri mestnem pokopališču. Omenjena parcela se lahko ohrani v obstoječi ureditvi samo na spodnjem delu pri mestnem gozdu, zato menim, da mora stroške prenosa nepremičninske parcele in sodne stroške nositi Mestna občina Celje.

Pod temi pogoji je kongregacija pripravljena izpeljati zamenjavo. Zato kongregacija ne sprejema cene 40 helerjev za m² zemljišča.

Sv. Jožef, 2. avgusta 1917

Franc Jaušovec, predstojnik

Slika 58: Načrt pokopališča, priložen pogodbi iz leta 1917 (Vir: ZAC)

Priloga 2: Dokument o finančnem vzdrževanju vojaškega pokopališča iz leta 1917 (Vir: SI_ZAC/0024)

MESTNEMU URADU V CELJU

Celje, 8. marec 1917

Vojaško poveljstvo iz Gradca je z dogovorom z dne 19. decembra 1916 z Mestno občino Celje za ohranitev vojaškega dela mestnega pokopališča v Celju pripravljeno plačati 2 kroni za 10 vojaških grobov in se strinja, da bo vsako leto plačalo ustrezno vsoto po številu grobov.

Nato je mestni urad Celje z dopisom z dne 1. 7. 1916 določil, da del pokopališča tudi po vojni ostane namenjen vojaškemu pokopališču ob plačilu ustreznega pavšala. Poleg tega ugotavlja na datum 31. december 1916 708 vojaških grobov na mestnem pokopališču in 19 vojaških grobov na špitalskem pokopališču, kar je skupaj 727 grobov.

Poleg tega preučuje možnost preselitve grobov s špitalskega pokopališča, ker je največji del prostovoljnih borcev na mestnem pokopališču.

Ob tem je bilo vplačano 146 kron in s tem mestna blagajna izdaja ustrezno potrdilo.

URADNI PREDLOG

Po pisno poslanemu vabilu z dne 26. januarja 1918 so se na mestnem pokopališču ob 14.30 zbrali vabljeni: gospod Kais, Karl Teppey in zastopnik pokopališča gospod Farnz Karbeutz. Na vabilo se niso odzvali zastopnik vodstva mestne občine Gottfried Gradt, Arthur Charvat in Leopold Wambrechtsamer.

Sklenjeno je bilo, da se nadaljuje s prenovo vojaškega dela pokopališča na severnem delu za okoli 140 novih grobov, kar je nujno ob lepem vremenu. Ob tem se na južnem delu pokopališča uredijo tudi nove grobnice. Pri mestnem vodstvu so za delo zaprosili za dodatnih 10 mož. Ob tem so zagotovili tudi štiri vozila in 50 do 60 premogovnih vozičkov za ureditev pokopališča.

Prenova strehe na poslovilni dvorani je nujno potrebna. Velik del kritine je uničene in dotrajane, saj prihaja do zamakanja strehe in posledično uničevanja tramov. Skupaj bi potrebovali okoli 1500–2000 strešnikov. Ob tem je potrebno popraviti tudi okno na mrliški vežici, zato se potrebuje mizarskega mojstra. Potrebno bi bilo popraviti tudi zidani opornik. Poleg omenjenega bi bilo nujno potrebno opraviti dela tudi na obeh kanalih, ki vodita do grobnica na severni in južni strani. Z vsem napisanim je potrebno seznaniti tudi odgovorne na Mestni občini Celje.

Celje, 30. januarja 1918

ANKETNI VPRAŠALNIK

Pozdravljeni! Že vnaprej se vam zahvaljujem, ker si boste vzeli minuto časa in sodelovali v anketi, v kateri preverjam znanje anketirancev o celjskih pokopališčih. Anketa je anonimna in je del moje letošnje raziskovalne naloge, s katero želim raziskati zgodovino celjskega Mestnega pokopališča. Avtor sem Urh Ferlež, mentorja pa sta Vesna Milojević, profesorica umetnostne zgodovine in Marko Moškotevc, profesor zgodovine. Prosim, da na vprašanja odgovarjate resno, saj bo le tako anketa dala objektivne rezultate.

SPOL (obkrožite): M Ž **STAROST:**

1. Koliko let približno obstaja sedanje Mestno pokopališče v Celju? _____

2. Celjska pokopališča so bila včasih še na drugih lokacijah, napišite kje so se nahajala!

3. V drugi polovici 19. stoletja sta v Celju obstajali dve pokopališči: slovensko in nemško. Kaj je bil vzrok tej delitvi?

4. Ali po vašem mnenju obstaja kakšna povezava med pokopališči in arhitekturo?

DA NE

5. Ali prepoznate umetnostnozgodovinski slog, kamor sodi nagrobnik na sliki?

- a) barok
- b) neogotika
- c) secesija
- č) neromanika

6. Del Mestnega pokopališča služi kot vojaško pokopališče. Kdo je tam pokopan?

- a) vojaki iz 1. In 2. svetovne vojne b) vojaki iz 2. svetovne vojne c) vojaki iz vojne za Slovenijo

Hvala za vaše sodelovanje!

VI ZAKLJUČEK

V raziskovalni nalogi sem z več zornih kotov osvetlil zgodbo celjskega mestnega pokopališča, njegove korenine, zgodovino in njegove nagrobnike s svojimi slogi, oblikami in kiparskim okrasom. Z raziskovalno nalogo mi je uspelo raziskati in prikazati njegove značilnosti, na ramenih drugih pa je, da se o njem poučijo in ga začnejo ceniti.

Zaradi omejenega časa, in da naloga ne bi šla preveč v širino, sem se moral na nekaterih mestih omejiti. Veliko je še mogoče storiti na področju biografije kamnosekov 19. stoletja in ugotavljanju obsega, kvalitete in pomena njihovih del. Nekateri nagrobniki še niso pripisani nobenemu avtorju in tudi njihovo ugotavljanje ostaja za prihodnje raziskovanje.

Današnje celjsko mestno pokopališče je bilo ustanovljeno leta 1879 na Čretu (predmestje takratnega Celja), pozneje pa se je zaradi prostorske stiske še večkrat širilo. Na njem so bili pokopani predvsem nemško govoreči Celjani, zato se ga je prijelo tudi ime Nemško pokopališče. Drugi prebivalci mesta Celje (slovensko govoreči) so bili pokopani na pokopališču na Golovcu, ki je danes opuščeno. Med 1. in 2. svetovno vojno je na mestnem pokopališču v Celju nastalo tudi vojaško pokopališče, ki je bilo obnovljeno leta 2006.

V okviru raziskovanja je bila izvedena anketa, ki je med anketiranci preverjala predvsem znanje o zgodovini mestnega pokopališča v Celju. Pred izvedbo sem postavil naslednje hipoteze:

- Večina anketirancev ve, koliko let je staro mestno pokopališče v Celju. *(Zavrnjena.)*
- Večina anketirancev meni, da obstaja povezava med pokopališči in arhitekturo. *(Potrjena.)*
- Večina anketirancev ne zna določiti prejšnjih lokacij pokopališča. *(Potrjena.)*
- Večina anketirancev zna pravilno določiti slog nagrobnika na fotografiji. *(Zavrnjena.)*
- Večina anketirancev ne ve, kateri vojaki so pokopani na vojaškem pokopališču. *(Potrjena.)*

VII LITERATURA IN VIRI

LITERATURA:

- Brun, Neva (et al.), Tihi pomniki minljivega časa, Ljubljana: Forma 7, 1999.
- Curk, Jože, Celjsko gradbeništvo med renesanso in historicizmom, Časopis za zgodovino in narodopisje 2. zvezek 1995, Maribor: Založba Obzorja, 1995.
- Čopič Špelca, Prelovšek Damjan, Enciklopedija Slovenije 7. zvezek, geslo: Nagrobnik, Ljubljana: Mladinska knjiga, 1993.
- Germadnik, Janko, Vodili so Celje (Zbirka Biografika; 2. knjiga), Celje: Osrednja knjižnica Celje, 2005.
- Geršak, Aleksandra (et al.), Slovensko – okoliško pokopališče na Golovcu, raziskovalna naloga, Celje: Tehniška šola Celje, 1984.
- Glaser Marjana, Edvard (et al.), Mariborska pokopališča v mozaiku časa in evropske kulture, Maribor: Založba Pivec, 2005.
- Himmelreich, Bojan, Namesto žemlje črni kruh, Celje: Zgodovinski arhiv Celje, 2001.
- Kragelj, Špela, Prostorska problematika mrliških vežic na manjših pokopališčih. Dipl. delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za krajinsko arhitekturo, 2007.
- Orožen, Janko, Posestna in gradbena zgodovina Celja, Celje: Ljudski odbor občine Celje, 1957.
- Orožen, Janko, Tovarna Emajlirane posode v Celju, Celjski zbornik 1975/1976, Celje: CZC, 1977.
- Orožen, Janko, Zgodovina Celje in okolice II. del, Celje: Celjski zbornik, 1973.
- Pirkovič Jelka, Mihelič Breda, Secesijska arhitektura v Sloveniji, Ljubljana: Uprava Republike Slovenije za kulturno dediščino, 1997.
- Počivavšek, Marija ur., Iz zgodovine Celja 1848–1918, Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 1998.
- Počivavšek, Marija ur., Muzejska poletna delavnica, Celje: Muzej novejšje zgodovine Celje, 1996.
- Podgornik Reš Ruth, Moja pokopališča, Ljubljana: Družina, 2005.
- Pokopališča pri cerkvah Lavantinske škofije, Maribor: Lavantinska škofija, 1916.
- Povh, Peter, Celjska arhitektura v 19. stoletju, Zbornik za umetnostno zgodovino, Ljubljana: 1972.
- Prelovšek Damijan, Enciklopedija Slovenije, V. zvezek: geslo Klasicizem, Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1991.
- Prelovšek, Damijan, Enciklopedija Slovenije, IV. zvezek: geslo Historizem, Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1990.
- Prelovšek, Damijan, Enciklopedija Slovenije, XI. zvezek: geslo Secesija, Ljubljana: Založba Mladinska knjiga, 1997.
- Primc, Živa, Secesijska arhitektura v starem mestnem jedru Celja, raziskovalna naloga; mentor: Stane Rozman, Celje: Ekonomska šola Celje, 1997.
- Šenica, Vera, Ljubljanske Žale, Ljubljana: OŠ Borisa Kidriča, 1994.
- Tobias, Franc, Mesta pokojnih, Slovenska Bistrica: Zavod za kulturo, 1998.
- Veking 1992–2012, brošura izdana ob 20-letnici podjetja, Celje: Veking, d. o. o, 2012.

- Žitko, Sonja, Historizem v kiparstvu 19. stoletja na Slovenskem, Ljubljana: Slovenska matica, 1989.
- Žitko, Sonja, Ljubljansko Navje, Ljubljana: DZS, 1997.

ELEKTRONSKI VIRI:

- ♥ <http://www.slovenska-biografija.si/> (1. 2. 2015).
- ♥ <http://www.steinvongrein.at/?id=8> (21. 1. 2015).

ARHIVSKO GRADIVO:

- SI_ZAC/1228 Pogrebni zavod Celje (1880–1981).
- SI_ZAC/0024 MO Celje (1850–1918, 1918–1941).
- SI_ZAC/0025 Občina Celje – Okolica (1820–1935).
- Muzej novejšje zgodovine Celje: Pelikanova fotografska zbirka.
- Deutsche Wacht, letnik 26, številka 63, 8. avgust 1901.
- Jutro, letnik 7, številka 241, 19. oktober 1926.
- Deutsche Zeitung, letnik 55, številka 18, 2. marec 1930.
- Deutsche Zeitung, letnik 58, številka 100, 14. december 1933.
- Domovina, letnik 14, številka 30, 19. april 1904.
- Jugoslavija, letnik 5, številka 115, 20. maj 1922.
- Nova doba, letnik 9, številka 139, 13. december 1927.
- Nova doba, letnik 18, številka 40, 2. oktober 1936.
- Marburger Zeitung, letnik 82, številka 77, 18. marec 1942.
- Marburger Zeitung, letnik 84, številka 169/170, 17./18. junij 1944.
- Marburger Zeitung, letnik 84, številka 332, 30. november 1944.
- Naši zapiski, letnik 14, številka 1/2, 1. februar 1922.